

Dr. Bábel Balázs

HIT, ERKÖLCS, TÖRTÉNELEM

A kalocsa-kecskeméti érsek,
metropolita négy előadása

Megjelent a főpap 60. születésnapjára, 2010. október 18.

A borítót

Vinczellér Imre Honfoglalás c. festményének felhasználásával Ballai Edit készítette

A kötetben közölt fényképeken
Kalocsa egyházi épületei-intézményei láthatók
a XX. század első feléből.

A képek forrása:

Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL) Archivum Archidioecesis Colocensis

A képeket válogatta: Lakatos Andor

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	2
Erkölcsei válság – diagnózis és terápia	4
Az alapokból induljunk ki	4
Elvesztett istenhit	5
Igazán jó, igazán rossz	5
Választ ad	6
Megkülönböztetni a jót a rossztól	7
Az Újszövetség szellemisége	7
Változó idők	8
Pozitív szemlélet	9
Isten kegyelme	10
Tettekben folytatódjon	10
Gyógyításról – keresztény szemmel	13
Nem éles választóvonal	13
Isten keresése	14
A szeretet a forrás	14
Családi, pszichológiai, lelki adottságok	15
A személyiség egészsége	16
Alapelv az élet védelme	17
Felhasznált irodalom:	17
A magyar katolikus egyház és Trianon	19
1. CSEHEK, SZLOVÁKOK	20
Területi változások	21
Statisztika, népesség	22
2. ROMÁNIA	22
Statisztikai adatok	23
Az egyházszerkezet	23
Az egyházmegyék kormányzása	24
A konkordátum és a Státus (erdélyi katolikus autonómia) ügye	25
Az erdélyi rítusváltoztatások	26
3. JUGOSZLÁVIA	26
Egyházkormányzat	27
Statisztika	27
Megpróbáltatások	27
Életbe nem lépett konkordátum	28
A háború utáni egyházkormányzat	30
Szerzetesrendek	30
Kultúra, diplomácia	31
4. AUSZTRIA	31
Statisztika	32
5. MI A TEENDŐ?	32
Irodalom:	32
Trilíánon árnyékában	32
Statisztikai adatok és megfigyelések a Kalocsai Főegyházmegye 20. századi történetéhez	32
Bevezető	32
Terület, határok, szervezeti keretek	33
Emlékbeszéd a mohácsi csata évfordulóján	38
Imádság a mohácsi csatatéren	40

A kötet – amely a kalocsa-kecskeméti érsek, metropolita négy fontos előadását adja közre – a főpap 60. születésnapjára, a Porta könyvek sorozatban jelenik meg.
2010. október 18.

Erkölcsei válság – diagnózis és terápia

Előadásom címe eredetileg rövid volt: Erkölcsi válság – diagnózis és terápia. De *aztán* hozzátettem: európai és magyar erkölcsi válság – diagnózis és terápia, az Evangélium fényében.

A mai társadalomban, első hallásra, ez túl elméletinek tűnik, vagy pedig olyan téma, amit székében hosszában mindenki megemlít. Az utca embere ugyanúgy, mint a teológus. És amikor már a politikusoktól is erkölcsi válságról hallunk, hosszabb ideje, akkor azt kell hinnünk, hogy valójában fontos dologról van szó, elevenünkbe vág. Nekünk ezt a témát nem szabad az utca porában hagyni, hanem föl kell emelni az Evangéliumnak a magasába. Az idők jelének tartom azt, hogy megboldogult II. János Pál pápánk egyik utolsó írása volt a Veritatis splendor, „Az igazság ragyogása” című enciklikája, amely pontosan erről a kérdéskörrel értekezik, és amelyből az elején szó szerint idézek.

Az alapokból induljunk ki

Az elkereszténytelenedés, amely a korábban hitben és keresztény életben gazdag népeket és közösségeket sújtja, nem csak azt eredményezi, hogy elveszítik a hitet, vagy a hit életformáló erejét, hanem szükségszerűen vele jár az erkölcsi érzék hanyatlása és elhomályosulása. Ennek oka egyrészt az, hogy elhalványodik az evangéliumi erkölcs eredetiségének tudata, másrészt az eltávolodás az Evangélium alapvető etikai elveitől és értékeitől. A manapság széles körben elterjedt szubjektivista, utilitarista és relativista irányzatok nem úgy jelennek meg, mint egyszerű gyakorlati álláspontok, mint szokások, hanem mint megállapodott elméletek – teljes kulturális és társadalmi legitimitást követelve.

Azok kedvéért, akiknek nem ugrik be mindjárt e fogalmak magyarítása, elmagyarázom. A szubjektivista erkölcs túlságosan alanyi: a magam módján vagyok vallásos, a magam módján vagyok erkölcsös – ahogyan én gondolom, ahogyan én látom jónak. Az utilitarista, nem más, mint haszonelvűség: ha nekem előnyöm származik abból, hogy erkölcsös vagyok, legalábbis annak tűnik, akkor az lesz, de ha nem, akkor lehet, hogy erkölcstelen, de ettől még jogszerű, amit csinállok, bármit csináljak is. A relativista pedig az, hogy hát lehet így is, lehet úgy is, ugyan ki tudja megmondani, mi az igazság?

Ezek az elvek, ezek a viselkedésmódok a mai világban teljes legitimitást, teljes törvényességet nyernek.

Éppen ezért kicsit az alapoktól kell kiindulni, amikor az erkölcsiségről szölok és annak koordináta rendszerét szeretném felvázolni, mielőtt a részletekre kitérnék. Az én szóhasználatomban – vagy, általánosabban, a Katolikus Egyház gyakorlatában – a morál és az erkölcs egy és ugyanaz. Most olvastam Pokol Béla moráleméleti vizsgálódásait, amelyről a Vasárnapi Újság hírt adott. Pokol azt mondja: a morálon a mai ember azt érti, hogy egyénileg hogy éli meg az életét, az erkölcs pedig – szerinte – a közösség viselkedésmódja. A keresztény szóhasználatban a morál és az erkölcs ugyanazt jelenti. Még valamiképpen az etika is, bár az etika az inkább csak a természetes ész fényénél felfogott és megvalósított viselkedési formákat jelenti.

Ha visszagondolok az erkölcs történetére, és annak különböző megjelenésére, akkor azt kell megállapítani, hogy létezik egy empirikus, tapasztalati szemlélet. Aztán van egy filozófiai megközelítése, és persze van egy teológiai – egyszerűbben szólva: vallásos vagy inkább keresztény – olvasata is.

Az empirikus szemléletben az erkölcsnek a külső karakterisztikumára kerül a hangsúly: hogyan jelenik meg a társadalomban az embernek a viselkedése. A filozófiai szemléletben attól függően valósul meg az erkölcsiség, hogy milyen idea motiválja. Például: az ember szabad választása, vagy, hogy milyen értékeket keres, milyen előnyöket-hátrányokat elemez, mi a kisebb rossz, amit mérlegelni kell. A teológiai szemlélet pedig az emberi cselekvést a lét végső értelmének, egyszerűen szólva az üdvösségnek a figyelembe vételével vizsgálja – ez önmagában föltételezi a hitet. Az empirikus magyarázatra nagyon hosszú időn át mi egyetlen példát kaptunk – nem mondom, hogy jó példát, de példát – marxista fölfogásban. A marxisták úgy vélték, hogy az ember magatartása változhat a társadalomban. Az erkölcsnek – eszerint – nincs oka, ennél fogva, aszerint hogy a társadalom mennyire haladt előre, mennyire fejlődött, van feudális erkölcs, kapitalista erkölcs, keresztény erkölcs, és persze a csúcson mi más is lehetne, mint a kommunista erkölcs. Ebben a szemléletben nem volt semmiféle szilárd alapja az erkölcsiségnek, mert nyíltan megvallottak, hogy – és most idézem a marxista Etikai kislexikont –: „az

erkölcs végső soron a fennálló társadalmi viszonyok megszilárdítását, vagy megdöntését szolgálja.”

Ebből az is adódott, hogy amikor rákérdeztünk annak idején: tulajdonképpen ti mit is értetek a szocialista vagy kommunista erkölcsön, akkor ők azt mondták: hát, amit a büntetőtörvénykönyv vagy megenged, vagy tilt. Tehát, pontosan, nem tudták megfogalmazni, még olyan koponya sem, mint Lukács György. Ő ugyanis neki akart veselkedni, hogy megírja a szocializmus, kommunizmus erkölcstanát. Nem tudta előre, hogy mi lesz belőle – hát esztétika lett. Megmondja mi és milyen a szocreál és így tovább. De nem tudta megokolni, hogy miért kell jónak lennie, miért kell jól viselkednie az embernek. Van egy másik nagy empirikus rendszer, ami a XX. században kapott létjogosultságot, még hozzá a szociálpszichológiának a mélyebb ismeretével, ami az ember ösztönös viselkedési formáit kereste meg. Ennek az atyja, mindannyian tudjuk, Sigmund Freud volt, aki az erkölcs önálló valóságát, önálló értelmét mindig a pszichikummal, az ösztönösséggel hozta egy szintre. A Totem und Tabu könyvében azt írja: „Az Oedipus-komplexus a büntudat és a rossz lelkiismeret egyik legfontosabb formája.” Az Oedipus-komplexusban találkozunk össze a vallás, az erkölcsiség, a társadalom, és a művészet kezdete. Ebből adódóan itt egyetlen orvoslás lehet, hogy meg kell szüntetni a büntudatot, és mindazt, ami kiváltja. Ezt ma nagyon jól látjuk, a fogyasztói társadalomban a legmagasabb szintre emelték ezt a freudi elméletet, és eltörlik az ember büntudatát. Teljes élvezet és semmi büntudat – ez az alapelv. Tehát az embereknek el kell tüntetni a büntudatot a gondolkodásukból. Ehhez hozzásegít a média is. Nagyon erőteljes a hatása. A mérhetetlen sok sorozatfilm azért olyan közkedvelt, mert a nagy semmit, a nagy fölfordulást odateszi az átlag hívő elé: na látod, így kell élni. És persze légy gazdag, sikeres. Az átlagember innét kapja az erkölcsi motivációit: bemutatja neki egy hosszú sorozatfilm – amiben természetesen egyetlen templomnak még a tájéka sem látszik -, hogyan él a mai átlagember, azaz: hogyan kell élnie – neki.

Elveszített istenhít

Rá kell mutatni arra, hogy a büntudat elvesztése egyenesen arányos az elveszített istenhittel.

Ugyanis a bűnnel együtt élni nem lehet. Nem lehet, ha nincs olyan fórum, ahol az ember bocsánatot nyerne, ahol megtalálná a bűneire a megváltást. És ha nincs rá bocsánat? Ha nincs megfelelő magasabb fórum? Akkor vagy tagadni kell a bűnt: nincs is bűn! Vagy a bűn terhét át kell irányítani, rá kell fogni másokra, a társadalomra, például: kérem szépen, elvégre is így nevelődtünk... a megélhetési bűnözés... és így tovább. Lehet *aztán* depresszióssá válni, a legrosszabb esetben pedig öngyilkos az illető, aki nem tudja föloldani a büntudatát.

Az erkölcsi válság egyike oka a nyugati világ felvilágosodás óta elvesztett hite. A hit válsága okozza az erkölcsi válságot. Az erkölcsi válság szüli az értékválságot. Ebben benne van az is, hogy nemcsak korrupció van, és botrányra fokozódik a bűn, hanem hogy mindennapivá válik az, hogy az értékek nem a saját helyükön és rendjükön vannak.

Ebből adódik az, hogy például egy szolgáltató – szolgáltatásban tevékenykedő – embernek, legyen az egy pláza dolgozója, vagy mondjuk egy áldozatos ápolónő, netán tanító, egy egész havi, áldozatos munkáért járó jövedelme nem éri el *azt*, amit az úgynevezett hírességek egy óra alatt játszva megkeresnek. Most ez az értékválság okozza sokszor a gazdasági válságot. A pénznek – szó szerint: az állam által garantált bankjegynek – nincsen fedezete. Olyan világot élünk, amikor egyetlen kijelentés meg tudja rengetni a gazdaságot. Volt rá példa mostanság... De ez majdnem olyan nevetséges dolog, mintha valaki bemenne egy parasztember portájára, és azt mondaná: a maga gazdasága csődbe van, mire ezután a parasztember kétségbeesne, elhinné e szavakra, hogy tényleg csődbe jutott. Az azonban bizonyosan a válság jele, hogy manapság az adott szó gyakran nem ér semmit, és ellenőrt is ellenőrizni kell. A politikai hatalom játszhat a demokráciával, hogy miként, azt láttuk az elmúlt években. Egyetlen százalékkal, sőt, egyetlen szavazattal az 50 százalék fölött, a demokrácia jegyében lehet diktatórikus dolgokat bevezetni. Innen *aztán* már valóban gyakorta csak egy lépés az államcsőd.

Az ilyen helyzetekből kikeveredhet a társadalom, mert mindig fölfedeznek valami újat, ami konjunktúrát, fölvirágozást hozhat, de előbb-utóbb kimerül az újdonság, és minden kezdődik előlről. Ez is csak következménye annak, hogy a nyugati ember elveszítette a hitét és az arra épülő erkölcsi tudatát.

Igazán jó, igazán rossz

Ez erkölcs filozófiai megközelítése szintén a régi időkbe nyúlik vissza. Talán már rokonszenve-

sebb, hiszen erre az ősmintát a görög etika adja, annak a keretében fogalmazódott meg a természetes erkölcs. Alapvetően a sztoikus filozófiára volt a jellemző, hogy az emberi észnek a fényénél megvizsgálták, mik azok a megnyilvánulási formák, amelyek az embert jobba, a társadalmat élhetőbbé teszik. A természetes erkölcs igazából nem más, mint hogy az ember természetes úton, kinyilatkoztatás is képes helyes erkölcsi belátásra jutni. Ezt még a kinyilatkoztatott vallás alapján élő emberek is elfogadják. A mai világ azonban eléggé ambivalens a természetjoggal és a természetes erkölccsel kapcsolatban, hol elismeri, hol pedig nem.

A nürnbergi perben azon a címen vonták felelősségre a tömeggyilkosokat, hogy emberiségellenes tetteket hajtottak végre, és nem hivatkozhattak arra, hogy parancsra tették, mégis elítélték őket. Ezek szerint bizonyos helyzetekben ebben a mai világban is van természetes erkölcs és természetes jog.

A másik problémák az a természetes erkölccsel, hogy az ember egy ponton túl már nem tudja megmondani, erkölcsileg mi az igazán jó, és mi az igazán rossz. A bibliai őstörténet elején a jó és rossz tudás fája éppen erre utal – nyilvánvalóan nem szabad azt hinnünk, hogy ott a kertben tényleg volt egy fa, amelyen mindenféle gyümölcsök voltak – azt akarja kifejezni e példával a szentírő, hogy az ember csak az Isten segítségével jön és jöhet arra rá, hogy mi a véglegesen jó és mi a rossz.

Ma azonban olyan korban élünk, amikor az emberek statisztikai alapon, vagy, mondjuk, szociológiailag akarják eldönteni mindenről: ez most jó, *amaz* pedig rossz. Életbe vágó kérdésekről szavazással döntenek – ha a többség elfogadja, akkor azt tartják jónak.

A ráció szükséges ugyan az erkölcsi rend fölismeréséhez, de nem elegendő. Mi nagyon hiszünk abban, hogy az értelem azért adatott meg az ember számára, hogy erkölcsi kérdésekben is mintegy fölvizsgáló szerepet töltsön be.

XVI. Benedek pápa mondott egy beszédet Regensburgban, ám az általa mondottakat félremagyarázták és az iszlám világban emiatt tört ki botrány. A pápa csak idézte azt, amikor II. Emánuel császár egy művelt perzsával vitatkozott arról, hogy mit hozott Mohamed ebbe a világba. A császár az írások szerint azt mondta: Isten lényegével ellentétes nem az értelem – a Logosz – szerint cselekedni.

Mi ezt nagyon fontosnak tartjuk. Az értelem igenis az erkölcsi kérdéseket vizsgálja felül. Különböben beleesünk a vallási fundamentalizmusba, amit láthatunk bizonyos világvallásoknál. Azt is tudjuk viszont, hogy az értelmet meg az erkölcsiségnek kell szabályoznia, mert az értelemmel sok mindent föl lehet találni. De nem biztos, hogy csak az egyiket ellenőrizve kormányozni lehet a világot.

Választ ad

Az értelemmel föl lehetett találni az atomerőt, az atombombát. De kinek adható a kezébe? Ki szabályozhatja használatát?

A számítógép az internettel karöltve a modernkori ember számára az egyik legnagyobb találmány. Hát nem azzal küzdünk, hogy örökké vírusokat küldözgetnek?

Ugyanakkor az értelemnek az is egy csapdája, hogy az ember egyszerre fél a saját hatalmától és – a tehetetlenségétől. Hatalmában áll a pusztítás, elpusztíthat mindent. De mégis idegesen tördeljük a kezünket, ha behozza a televízió a szobánkba az öldöklést. És ugyanígy vannak ezzel a vezető politikusok: látják, mi megy a világban, és nem nagyon tudnak semmit sem tenni, mert már szinte a legprimitívebb népek is, akiknél a civilizációnak szinte semmilyen foka nincs meg, a legmodernebb fegyverekkel rendelkeznek. XVI. Benedek pápa azt mondta erről a jelenségről, hogy az erkölcsi erő nem növekedett a tudomány fejlődésével együtt, inkább csökkent, mert a technikai mentalitás az erkölcsöt a szubjektum területére szorítja vissza.

Nekünk azonban éppen közerkölcsre van szükségünk, olyan erkölcsre, mely választ tud adni a mindannyiunkra nehezedő fenyegetésekre.

A jelen órának igazi, legsúlyosabb veszedelem éppen a technikai lehetőség és az erkölcsi energia közti aránytalanságban rejlik. Magyarán, amit az ember megtehet technikai képességeivel, azt nem biztos, hogy megteheti erkölcsösen. Gondoljunk csak arra a bioetikai problémákra, hogy klónozható-e vajon az ember? Mi azt mondjuk: nem.

A technikai előrehaladás tehát nem biztos, hogy magával hozza az erkölcsi fejlődést is.

Egy újabb problémát jelent, hogy az úgynevezett posztmodern korban nem könnyen dönthető el: mi az igazság. Mi is a posztmodern szemlélet? Ezt lépten-nyomon halljuk, irodalomban, művészetben, mindenben. Én így tudnám megfogalmazni, hogy azt mondják: kimúltak a nagy ideológiák jobb és bal oldalon, kimúlt még a kereszténység is, mi más maradt hátra az embernek, mint a pillanatnyi fiziológi-

ai örömek. Erre rájátszik a reklám: neked – és mindenkinek – fogyasztanod kell!

Aki ezt nem fogadja el, azzal szemben még be lehet vetni a toleranciát, ami nagyjából annyit tesz: el kell tűrnünk, amit mások tesznek – csak az én érdekeimet ne sértse. Ezért van az, hogy a mai időkben szinte már csak egyetlen bűn létezik: a korrupció. Ebben csapódik le az ember durva materializmusa, mert azt mondja: ellopta a közösség, de ezen belül még inkább az én pénzemet, és ez büntetendő. Csak halkán kérdezem: a katolikus beosztás szerint a „Ne lopj!” a hetedik parancsolat. Miért csak ennek a megsértését kell számon kérni, a többit vajon miért nem? Meggyőződésem szerint nem lehet büntetlenül kiütni a boltozatból egyetlen téglát.

Megkülönböztetni a jót a rossztól

Mi hát az a teológiai szemlélet, amit mi fontosnak tartunk ahhoz, hogy a keresztény szemléletű vagy a kinyilatkoztatás alapján álló vallásoknak az erkölcsiségét megindokoljuk? A teológiai szemlélet alapja az, hogy az Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert, amint az a biblia első lapján is ott van. Istenképiségünk tehát rokonságot jelent szellemi értelemben az Istennel. Először is *azáltal*, hogy van lelkünk, másodsor azért, hogy meg tudjuk különböztetni – éppen az ő segítségével – a jót a rossztól, aztán például azt is, hogy személyes kapcsolatba tudunk lépni egymással, ami például az ember alatti lényekre egyáltalán nem jellemző. Ez az istenképiségnek az egyik formája.

Ebben a szemléletben, amikor azt mondjuk, hogy az Isten ad az embernek eligazítást, akkor azt mondjuk: erkölcsös az, aki az Isten törvényeit megtartja. Erkölcstelen pedig az, aki bár tudja, hogy mi az Isten törvénye, de nem tartja meg. Lehetne közbevetni, hogy vannak erkölcs nélküli emberek is – ők saját neveltetésük hiányában, vagy talán azért, mert nem jutott el a tudatukba, úgy élnek, mintha Isten nem létezne. És az életvitelükön ez meg is látszik.

Mi, keresztények is valljuk, hogy van szívbe írt törvény. Ezt Szent Pál apostol a rómaiakhoz írt levelében írja. Tehát a természetes erkölcsi rend és az a természetes erkölcsi jog így megokolást nyer. Azt is mondjuk, hogy a szívbe írt törvény kodifikálódik a Tízparancsolatban. Krisztus halálával azonban életbe lépett az új törvény és mi, keresztények, ennek, Krisztus törvényének vagyunk alárendelve. A *Tízparancsolatot* mi nem Mózes miatt fogadjuk el, hanem *azért*, mert Jézus Krisztus jóváhagyta. Természetesen Mózes előtt is volt erkölcsi rend. A pátriárkák is egy erkölcsi rendhez szabták az életüket. Jézus az Evangéliumokban sosem említi például, hogy a „faragott képet ne imádj” parancsot meg kellene tartanunk – ezért is van a keresztény képzőművészetben helye a képeknek. Jézus nem tilalmazza.

De azt nem mondja, hogy a szabbatot kell megtartanunk. Hiszen Jézus a szabbat fölé emelkedett. A Szentírásban nem szó szerint áll az, hogy a vasárnapot kell megtartanunk, ezt már az a keresztény hagyomány hozta, ami, hogy így mondjam, helyébe lépett a szombatnak. És ez már kimondottan a katolikus meghatározás, amikor azt mondja a tridenti zsinat a 16. században: nem azért kell ezeknek a parancsoknak engedelmeskedni, mivel Mózes által adattak, hanem mivel velünk született természeti törvények, és Krisztus Urunk kifejezte, és megerősítette *azokat*.

Az Újszövetség szellemisége

Az erkölcsi problémák megoldását ezért mi az Újszövetségnek a szellemiségéből vesszük, amely beteljesíti az ószövetségi Tízparancsolatot. A krisztusi tökéletességből próbáljuk kiolvasni azt, amit tennünk kell a mai időkben. Nagyon fontos: a szellemiségen van a hangsúly. Ugyanis az Újszövetségi Szentírás nem adja szintézisét – mondjuk – egy morál vagy egy etikai könyvnek. Hiszen az nem úgy íródott, hogy törvényeket *hosszon* pontról pontra, hogy mit kell az embernek tennie. Viszont a Szentírásnak a szellemisége az megóv attól, hogy ha követjük, hogy áldozatul essünk a napi konformizmusnak, vagy mondjuk a divatoknak, ebből adódóan a Szentírás alapján van úgy, hogy egy új kérdésre egészen régi válaszokat adunk, ősi válaszokat adunk, de van olyan is, hogy az erkölcsi élet alakításában figyelembe vesszük a profán tudományok elért eredményeit.

A Katolikus Egyház régen az öngyilkosokat nem temette el azzal a teljes méltósággal, mint a többi embert. Az volt a nézet: az önmagában véve maga a megátalkodottság, ha valaki Isten ellen olyan formán is lázad, hogy elveti azt életet, ami tőle származik, és amit mindennél jobban kellene neki védnie. Új – nevezetesen a pszichológiai és orvostudományok –, eredményei igazolták, hogy bizonyítottan nagyon sok ember nem beszámítható, amikor az öngyilkosságot elköveti. Egy nem, vagy csak

félíg beszámítható ember pedig már nem követhet el olyan bűnt, ami a mi szóhasználatunkkal élve halálos bűn lenne. Ha így áll a dolog, akkor azoknak ugyanúgy meg kell adni a teljes végtisztességet, és nem a temető árkába kell eltemetni őket, mint régen. Ez csak egy adalék arra, hogy még ilyen kérdésekben is megvolt bennük a kellő rugalmasság.

A Veritatis splendor enciklika azonban *azokra a* túlzásokra is fölhívja a figyelmet, amelyek a mai világban nagyon mindennapivá váltak: a szabadságot abszolút dolognak veszik, azt mondják: mindenki azt tesz, amit csak akar. Igen ám, de ha valakinek az a fölfogása, hogy minden embert, aki neki nem tetszik, kivégzi, akkor hová jutnánk?

Aligha lehet teljesen abszolutizálni a lelkiismeretet sem. Mi azt mondjuk: a lelkiismeretre hallgatni kell, és – végső soron – döntő lehet az ember élete szempontjából. Azonban a lelkiismeretet is nevelni kell. Mert a rosszul nevelt lelkiismeretből adódik az, hogy teljes közönyösséggel ölnek meg, végeznek ki embereket, mert hát erre szocializálódtak. Én magam is láttam ilyet még a katonaság idején. A férfi szánt szándékkal meglötte egyik társát. S amikor a bíróságon megkérdezték, ugyanezt megtenné-e még egyszer, azt felelte: „mint a kutyaival”. Ez egyébként érettségizett ember volt. Vajon hogyan nevelődött az, aki egy ilyen súlyú kérdésekben is teljesen függetlenítette magát az erkölcsi rendtől?

További veszély isteni és emberi értékekről beszélni. Az isteni értékeket azonban – mivel azok legfőbb csak tanácsok lehetnek – nem kell figyelemmel lennünk, hiszen úgysem viszik előbbre a mi földi, emberi életünket.

Mi, ezzel szemben, azt mondjuk, igenis, szükség van mind a kettőre, és a kettőt össze kell kapcsolni, és azt is mondjuk, hogy az a tanítói „hivatal”, ami az egyházban van, segít abban, hogy súlyos erkölcsi kérdések esetében is megnyilatkozzék, nekünk irányt mutasson. Az istenképesség, amit a teremtéssel elénk adott az Isten, állandó valóság, csakhogy éppen az eredeti bűn miatt az a kép eléggé bepiszkolódott és beporolódott, ugyanis mindenki tapasztalja, az eredeti bűnnek a következményét senki le nem tudja tagadni, hogy értelmünk elhomályosult, akaratumk rosszra hajlóvá lett.

Elküldjük a gyerekeket az óvodába, de már az első nap délutánján hazahozza a trágár szavakat. Az intelligens és udvarias kifejezéseket ellenben akár öt-százszor is el kell nekik mondani. A szabad akarat rosszra hajlását azt hiszem, megint csak nem kell bizonyítani. Hitoktató koromban kérdeztem a gyerekektől: ha bemegy egy szobába, és látsz egy rakás pénzt, eszedbe jutott-e már, hogy azt mondd: olyan sok van itt, én is teszek hozzá még...? Csak nevettek. De az ugye mindenkinek az eszébe jutott: mi lenne, ha elvenne belőle...

Az akaratumk rosszra hajlóvá vált. Ezért volt szükség az új törvényre, az Újszövetségre, Jézusnak a személyére, aki restaurálta az Istentől adott eredeti képet, és ezért mondja, hogy ő beteljesíti a törvényt. Ezért fontos az a Krisztusban kapott létezés mód, amit minden keresztény megkap, hiszen kereszténynek lenni annyit jelent, hogy krisztusi ember, aki a keresetséggel állandó, nem lehet többször keresztelkedni, akit tehát egyszer megkereszteltek, az keresztény, ha érvényesen keresztelték meg, az mindig keresztény marad.

Változó idők

Viszont a válaszok, az azokból fakadó cselekvésmódok változhatnak. Erre jó példa az erkölcs történet: az idők folyamán, kétezer év alatt, miféle kérdésekre kellett a hangsúlyt fektetni, hogy az emberek jobbá tegyék körülöttük a világot. Tudott dolog, hogy a Katolikus Egyházban máig van olyan bűn, amely kiközösít, ha valaki azt nem bánja meg, nem gyónja meg. Volt olyan időszak, amikor a gyújtogatást is kiközösítés alá tették. Ugyanis, föl lehetett gyújtani nádtetős *házak* sokaságát, egy egész falut. Ma a gyújtogatás már nincs a listán – de benne az abortusz. Vannak tehát változások és ezt legújabbán a mostani pápánk, a „Caritas in veritate” kezdetű enciklikájában fogalmazta meg, hogy a „szeretet az igazságban” van. A huszadik század egy nagy moráleteológusa Bernhard Häring ezt úgy fogalmazta meg: „Frei in Christus”, azaz: szabadon és hűségesen kell Krisztusban élnünk.

Itt az a kérdés: mi az a hűség, és mi az a szabadság, amit mi megélhetünk. Ebben elengedhetetlenül szükséges a közösség, de még inkább az egyház a szerepe, amiben mindenképpen az egyház vezetői a megkülönböztetett illetékesség. Ezt egyébként a protestáns egyházakban is így tartják. Tehát nem csak a Katolikus Egyházban van így, ezért van az, hogy újabbán a protestáns bibliák is jegyzetekkel vannak ellátva, mintegy magyarázatot adva arra, hogy ezt vagy azt a szöveget hogyan kell pontosan érteni, azaz: nem bízzák mindenkinek a szabad akaratára vagy a fölfogására, bizonyos kérdéseket a saját elgondolása szerint hogyan értsen.

Diagnózist készíteni egy társadalomról sokkal könnyebb, mint terápiát adni. A diagnózist röviden levezettem. A hit elhagyásából következik az erkölcsi válság. Az erkölcsi válság értékválságot okoz. Az értékválságból azután lehet akár államcsőd is. Ilyen lejtőn megy lefelé egy társadalom. Ezt tapasztaljuk Európában, ezt látjuk Magyarországon is.

Pozitív szemlélet

Mi volna a terápia, amit mi ajánlanánk? Hiszen nem elég csupán megállapítani a bajt, gyógyulást is kéne adni az embereknek. Jézus Krisztus nagyon egyszerűen fogalmazza meg a mi feladatunkat, amikor azt mondja a hegyi beszédben, – ez a legnagyobb tanító beszéde, amiben a legtöbb morális kérdéssel foglalkozik az új ember számára, benne a nyolc boldogsággal és a többi magyarázattal, például, hogy „ti vagytok a föld sója”. Abban is különbözik az Újszövetségnek az ethosza az Ószövetségtől, hogy nem annyira a tilalmakra épül – gondoljunk csak a Tízparancsolatra. Ne! Ne! Ne! Mintha csak tiltani lehetne. Ha elolvassuk Mózes könyveit, abban is számos a tilalom van. Ezzel szemben az Újszövetség pozitív szemléletű, nem azt mondja, hogy milyenek ne legyetek, hanem hogy ti pedig ilyenek legyetek... A nyolc boldogság voltaképpen egyfajta felhívás. Az eredeti asré, vagy a makariosz jelentése egyfajta invitálás is, arra, hogy a legkiszolgáltatottabb helyzetekben is te lehetsz a boldog ember és az erkölcsös ember. A mi etikánk, keresztényeknek, a nagy éthoszból, Krisztusból vezetődik le. Mert azt valljuk, hogy ő az éthosz. Ő a hegyi beszéd rejtett alanya is, akit követnünk kell, amikor az élet különböző helyzeteiben választ akarunk adni a problémákra.

Még teológiai oktató korában mostani pápánk, Joseph Ratzinger teológiai tanár „A keresztény lét” című könyvében a hegyi beszéd alapján vázolta fel a keresztény létnek azon struktúráit, amelyek az egyénre vonatkoznak. A közösségre vonatkozókat – éppen az ő tanításai alapján – a későbbiekben tudtuk megfogalmazni. Azt mondja: a keresztény ember elsődrendű magatartása: a helyes viszony a közösséghez nem más, mint az egyénnek és az egyháznak a helyes viszonya. Mit értünk ez alatt? Egyszerűen azt: nem lehetünk úgy magunkért élő emberek, hogy a közösségről elfeledkezünk. A huszadik században amúgy e problémával már szembe kellett néznünk. Működtek diktatúrák, amelyek a csak a közösséget állították a középpontba – gondoljunk a kommunizmusra vagy a fasiszmusra. Ennek ellenhatásaként érkezett utána a szélsőséges egzisztencializmus, amit a szállóigévé vált mondat jellemez: a másik ember a pokol. A rész és egész, egyén és közösség helyes viszonya röviden úgy foglalható össze: habár egyszer és megismételhetetlenül élsz, egyetlen életed van, mentsd meg a lelkedet – mindezt egy közösség tagjaként. Egy nagy közösséghez tartozol, amelyet neked is építened kell.

E közösségben az igazi létforma a másokért való lét, a pro egzistens lét. Gondoljunk Krisztusra. Leszállott a menyből. Megtestesült. Miért és kiért is? Értünk, a mi üdvösségünkért. Jézus Krisztus élete tehát a másokért való létben mutatkozott meg leginkább, úgy, hogy nekünk is ezt kell követnünk, a keresztény embernek is a másokért való lét lenne az igazi jellemzője. Ebben természetesen benne van az inkognitó törvénye is, amit Jézus így mond: amikor jót teszel, akkor ne kérkedj mások előtt, még magad előtt se, ne tudja a bal kezed, mit tesz a jobb.

Ez, egy olyan világban, ahol, ha valaki megnyer egy pályázatot, akkor kötelező kiplakátolni nem tudom hány helyre, hogy te ezt a pénzt az Európai Uniótól kaptad, ez borzasztó nehéz. Azt a pénzt adják csak vissza, vagy annak egy töredékét, amit előzőleg beszédtek az államoktól – végső soron tőlünk –, és utána ők dicsekednek azzal, hogy ideadták... Ez nem keresztény dolog. Azt mondja Jézus: „ne tudja a bal kezed, mit tesz a jobb”. Tudj csendben jót tenni.

Aztán a túlárado fölösleg törvénye. Azt is mondja, hogy ne csak az éppen elegendőt tedd meg, ha csak azt és annyit teszel meg, amit a farizeusok, akkor nem jutsz be Isten országába. Nem mondja azt, hogy elkárhozol, hanem csak azt: nem ülsz be Isten országába. A farizeus rettentő „korrekt” ember volt, mindig kidekázta, neki mi jár és csak annyit adott, amennyi ahhoz éppen szükséges volt. Ha keresztény vagy, akkor, mondja Jézus, ne törődj vele, a szív túláradásával többet is tud tenni, mint amennyi az előírt. Gondoljunk egy családra, a családon belül az édesanyára, és arra, amennyi mindent ő megtesz. Hogyan nézne ki, ha mindig kidekázná, hogy mennyit is kéne dolgoznia, vagy belegondoltunk-e, hogy ha mindent ki kellene neki érteken fizetni, akkor még a leggazdagabb ember sem engedhetné meg magának. Egy anya mennyi mindent megtesz, amit nem lehet számlával összefoglalni, pénzzel kiegyenlíteni. A túlárado fölösleg törvénye tehát a keresztény létformához tartozik.

Isten kegyelme

Benne van továbbá a végérvényesség és a remény – egy olyan világban, amelyben mindig és minden változik. Mert vannak változások! A régi világban öt éves tervek szerint éltünk, emlékszünk rá. Most is mindig hitegetnek bennünket: majd ekkor, majd akkor, jobb lesz. Mi azt mondjuk: van végérvényesség az életünkben. Erkölcsi vonatkozásban is, és az üdvösség szempontjából is, amihez *hozzá*, kapcsoljuk az életünket.

A következő fontos terápia az elfogadás elsőbbsége – méghozzá Istentől. Abban teljesen egyetértünk protestáns testvéreinkkel, hogy az Isten kegyelme az első az ember életében. Első az Isten kegyelme.

Tulajdonképpen még az a mondás is fél eretnokség, hogy „segíts magadon, majd Isten is megsegít”, hiszen azért tudsz magadon segíteni, mert az Isten már megsegített. Adott értelmet, adott akaratot, adott erőt. Tehát az első dolog az, fogadd el, hogy az Isten kegyelme az életedben meghatározó. Hála Istennek, az evangélikus testvérekkel ebben már egységre jutottunk, ugyanazt mondják és ugyanazt mondjuk, csak más megközelítésben: a hívő ember kötelessége, hogy megmutassa, Jézus Krisztushoz tartozik. Eleve azon kell fáradoznia, hogy a talentumait kamatoztassa.

Ez az egyénre vonatkozó struktúrája a keresztény létnek – de mi benne vagyunk mindig egy nagy közösségben, azaz: benne vagyunk egy egyházban is. Az egyháznak pedig vannak válaszai a globalizációra is. A globalizációval van az egyik oldalon, vele szemben a másikon pedig ott van a katolicitás. Egy ilyen posztmodern korban, amikor az emberek ilyen enerválttá váltak, és csak a pillanatnak akarnak élni, mi azt mondjuk: újra kell evangelizálni az embert.

Vissza kell lépnie azokhoz a gyökerekhez, ahonnan a kereszténység elindult. Tehát: Jézus Krisztushoz. És ez folyton újra kell kezdenünk. Minden emberrel. Ez a gond. Mert a keresztény hitet örökölni nem lehet! Nincs olyan, hogy mivel a nagyanyám hívő volt, tehát én is magamtól, automatikusan hívő lettem. Nem. Nekem is meg kell küzdenem a hitért, a hitemért. Legfőljbbe a nevelés adhat támaszt a keresztény életre, és teheti könnyebbé a hit megélését.

Olyan korban élünk, amikor szinte megöl bennünket az információ. Annyi a hír, hogy már depressziót okoz, mert nem tudjuk földolgozni. Értelemmel, intellektussal nem tudjuk földolgozni, nemcsak hogy megzavar bennünket, hanem még egy kisebbségi érzést is okoz az információk csendes áradata: én ehhez sem értek, ahhoz sem értek, gyakorlatilag semmihez sem értek. Hogy van ez? Mi nem azért akarjuk betanítatni a gyerekekkel az evangéliumi történeteket, hogy föl tudják mondani. Transzformálni akarjuk vele. Átalakítani. Méghozzá belülről. Mert az emberek csak belülről kormányozhatók igazán. Tehát ezekkel az ismeretekkel mi formálni akarunk ezeken az embereken. Az információra a mi válaszuk: transzformáció. És nehogy azt higgyék, hogy ez csak a gyerekekre vonatkozik. Hanem, ameddig élünk, mindannyiunkra. Mindig, legyen Advent, nagybőjt, vagy Pünkösöd. Rá kell jönnünk, még mennyit kell változnunk, hogy hozzáalakuljunk a jézusi ideához.

A ma világát jól jellemzi a kapcsolati tőke. Történt egy s más, ami láthatóvá tette, micsoda „kapcsolati tőkéje” volt bizonyos embereknek, akik úgymond jókor voltak jó helyen.

Nekünk, keresztényeknek is van kapcsolati tőkénk – ez a testvériségben mutatkozik meg. Gondoljunk csak az utóbbi idők bármely árvizére. Hány névtelen ember ad a maga kis jövedelméből akkora összeget, ami kicsinek tűnik, mégis nagy, mint a szegény asszonynak két fillérje. Láthatatlan testvériség fűz össze bennünket, akár a cunami után, akár a haiti földrengés idején adtunk az károsult embereknek. Ez a keresztény testvériség. Ez a mi kapcsolati tőkénk.

Tettekben folytatódjon

Divatos ma az önmegvalósítás, sok társadalomban cél is, hogy mindenki valósítsa meg önmagát. Mi erre azt mondjuk, igen, valósítsd meg, de úgy, hogy a talentumaidat kamatoztatod, ne pusztán az ön-akaratodat érvényesíted, mert akkor diktátor vagy, ám az életben közösségben kell élned. Ezek mind olyan dolgok, amelyek az embert mind egyéni, és mind közösségi szempontból többé tudják tenni. Ebben van tehát a terápia – ami velünk kezdődik. Ne másokra várjunk. Magunk cselekedjünk.

Az egyik előadás így fejeződött be itt a Civil Akadémián: „jó lenne, ha folytatnák tettekben azt, amit én itt elmondtam.”

Mást én sem mondhatok: magam is nagyon örülnék neki, ha folytatódna tettekben. Akkor elérné a célját ez az előadás, hogy a tannak életet adunk, és tanúkká válunk ebben a világban, mert a tan az

önmagában kevés. Tanúkká válunk, Krisztus tanúivá. Egy nagyon szép, költőinek is mondható gondolattal zárom előadásomat.

Ismeretlen keresztény szerző írta levelében Diognétoszhoz: „Ami a testben a lélek, az a keresztény a világban”. Ez vezéreljen mindannyiunkat.

Nagyszeminárium

Kisszeminárium

Iskolanővérek zárdája

Jezsuita gimnázium

Gyógyításról – keresztény szemmel

Beteg ember mindig volt. Gyógyítók is mindig voltak, ameddig csak vissza tudunk menni a történelemben.

Orvosok és papok – a test és a lélek gyógyítói. A beteg ember sokféle: úgy született, később szerzte baját, balesetet szenvedett, vagy más valami miatt szenved: például gyászol, gyógyulni akar, szenvedélyeitől, szenvedéseitől szeretne megszabadulni.

A betegség meghatározása nem könnyű, hiszen az egészség és a betegség korszakonként és kultúránként változhat. Kérdezhetnénk: betegség-e az öregség? És az alkoholizmus? A dohányzás? Vagy csupán káros, vagy esetleg bűnös szokás? Betegség-e a vajon kábítószeres? Vagy

Ha az egészség fogalmából indulunk ki, és annak ellentétjét választjuk, talán akkor jutunk legközelebb a betegség meghatározásához.

A jóllét állapota

A WHO szerint az egészség a teljes testi, szellemi és szociális jóllét állapota – tehát nem csupán a betegség vagy a nyomorékság hiánya.

A betegség fogalma régen is, ma is igen általános volt. Ennek ellenére számos fontos különbséget látunk a régi és az új definíció között. Régebben a betegségeket a tünetei szerint osztályozták – ma pedig a betegséget okozó rendellenesség, a kórokozók szerint.

A múltban inkább hideglelésről, *lázról*, kiütésről és más hasonlókról hallottunk.

Ma szívbajról, tüdőbajról, májdaganatról és hasonló elnevezésekről van szó.

A fordulat az új korra vezethető vissza, amikor már Morgagni az új módszer, a betegséget meghatározó rendellenességek szerint osztályozta az elnevezéseket. Ez az új módszer kiszélesítette a betegség fogalmát. Régebben csak az volt a beteg, akin a tünetek már mutatkoztak. Ma vannak esetek, hogy valaki úgy él és dolgozik, mint egészséges ember, mégis betegnek tartják, mert felfedezték nála valami rendellenességet. Ennek az a következménye, hogy régebben a beteg és egészséges ember között éles határt lehetett húzni: vagy látszottak a tünetek, vagy nem. Ma a határ nem annyira éles, betegnek számít mindaz, akinél felfedeztek valami rendellenességet, még akkor is, ha a normálistól való eltérés csak a bonyolult műszereket használó orvos előtt ismeretes és egyelőre semmilyen problémát nem okoz az ember életében. Ezek alapján nyilvánvaló, hogy a betegség régebben sokkal gyorsabb lejáratú volt, mint ma. Hirtelen halál is sokkal gyakrabban következett be.

Amikor már a tünetek mutatkoztak, rendszerint igen előrehaladott állapotban volt a betegség, és hamar kioltotta az életet. Ha pedig erős volt a szervezet, akkor a gyógyulás útjára lépett. Ma a rákos beteg tudatában van a rendellenességnek, ugyanakkor azonban annak is, hogy még sokáig élhet, ha időben kezdik nála a kezelést és a betegség folyamatát lelassítják.

Régebben a betegek jobbra fiatalok voltak, ma azonban jobbra öregek. Az öregséget egykoron nem tekintették betegségnek, és ha valaki egyszer megöregedett, a sok járvány, fizikai munka és más megpróbáltatások úgy megedzették, hogy tovább éljék, és mint mondani szokták, végelgyengülésben, nem pedig betegségben halt meg. A betegségek tünetei inkább a fiatalabbakon voltak észlelhetők.

Nem éles választóvonal

Ma az orvostudomány észreveszi és kezeli a különböző rendellenességeket, és statisztikailag is kimutatható, hogy ezek inkább az öregeken találhatóak. Az egészséges és a beteg ember közötti választóvonal tehát nem olyan éles. A beteg – éppen, mivel gondos ápolásban részesül –, sok esetben tovább él, mint az egészséges ember. A betegség százalékarányában kifejezve, a modern kortani fogalmat véve alapul, öregkorra tevődik.

A fiatal korúak betegsége sokszor abból adódik, hogy míg régen a megfelelő orvosi kezelés hiányában a természetes elhalálozás fiatal és csecsemőkorban sokkal nagyobb volt, ma megmentik őket. Viszont a teljes egészséghez egész életen át nem jutnak el.

Az orvostudomány nagyon sokat segít a betegség felszámolásában, a betegség elviselésében. Van azonban egy pont, amikor olyasmit érzünk, hogy csupán meghosszabbítja az ember életét – hogy to-

vább szenvedjen. Éppen ezért a betegség és a szenvedés máig az emberi élet legsúlyosabb megpróbáltatásai közé tartozik.

A betegségben az ember megtapasztalja tehetetlenségét, végét, saját határait. Minden betegség – akár az enyhe lefolyású is – megsejti a halált. A betegség rémülethez, önmagába-zárkózáshoz, sőt, néha reménytelenséghez és Isten elleni lázadáshoz vezethet. Ugyanakkor a személyt érettebbé teheti. Segíti, hogy észrevegye, mi a lényegtelen életében és afelé forduljon, ami lényeges.

Isten keresése

A betegség gyakran azt eredményezi, hogy a beteg keresi Istent, hozzá visszatér. Ez a tapasztalat még a gyógyításban tevékenykedőkre is áll.

Évekkel ezelőtt egy olyan sebész főorvoshoz jártam gyakorta, aki súlyos balesetet szenvedett, és a műtétek egymásutánosságát már előre tudta. Érdekes tapasztalat volt számomra látni azt, hogy egy ember hogyan veszi el türelmét, s olykor a reményét, és miként kell az ilyen embert is – aki pedig beteg között és gyógyításban élte le az életét – erősíteni.

Mivel előadásom címe „Gyógyításról keresztény szemmel”, ezért fontos, hogy a Szentírás idevonatkozó tanításaira visszatérjek, mint forrásra. Az Ószövetség embere a betegséget Istennel szemközt éli meg.

Isten előtt hallatja betegsége miatt panaszát, Ő – az Isten – élet és halál ura, akitől gyógyulását kéri.

A betegség a megtérés útjává lesz, és az Istentől jövő bocsánat indítja el a gyógyulást.

Megtapasztalja, hogy a betegség kapcsolatban áll a bűnnel és a rosszal. Az Isten iránti hűség, az ő törvénye szerint azonban életet ad. „Én, az Úr vagyok a te orvosod” (Kiv 15,26), olvassuk a Kivonulás könyvében. A próféta előre látja, hogy Isten előrehozza azt az időt, amikor minden bűnt megbocsát, és minden betegséget meggyógyít.

Az evangéliumok Jézusnak sok csodálatos gyógyítását megőrizték számunkra. Rendszerint úgy került sor Jézus gyógyításaira, hogy Jézus találkozott egy-egy beteggel, aki meg szeretett volna gyógyulni és, bízva hatalmában, irgalmában, segítségül fordult hozzá. Az a tény, hogy a Jézus gyógyításairól szóló beszámolók a legrégibb hagyományokhoz tartoznak, másfelől viszont az evangéliumok Jézus gyógyításait szembeötlően kidomborítják, és összefoglaló utalásokat adnak a gyógyításra, arra engednek következtetni, hogy Jézus életéből a betegek gyógyítását nem lehet kikapcsolni.

Jézus orvos, aki azért jött, hogy visszaadja a betegek egészségét. Azért, hogy az egész ember testét és lelkét egyaránt meggyógyítsa, Ő az az orvos, akire a betegeknek szüksége van. Az összes szenvedők iránti együttérzése olyan messzire megy, hogy azonosul velük. „Beteg voltam, és meglátogattatok”. (Mt 25,36)

A szeretet a forrás

A betegek iránti megkülönböztetett szeretete a századok során állandóan felkeltette a keresztények különleges figyelmét azok iránt, akik testben vagy lélekben szenvednek. Ez a szeretet a forrása annak a szüntelen erőfeszítésnek, amely a betegek megsegítésén munkálkodik.

Egészen eredetinek és modernnek mondható, hogy Jézus pszichoszomatikusan gyógyított. Gyakran kérte a betegeket, hogy higgyenek. Jeleket is használt a gyógyításkor. A betegek keresték, hogy őt érinthessék, mert erő áradt belőle és mindenkit meggyógyított.

Krisztus, megindultán a sok szenvedéstől, nemcsak megengedte, hogy a betegek őt megérintsék, hanem nyomorúságaikat is magáévá tette. Magára vállalta a bajainkat és hordozta betegségeinket. A prófétát idézi az evangélista. Ugyanakkor nem gyógyított meg minden beteget.

Gyógyításai Isten országa elérkezésének jelei voltak. Ezek mélyebb gyógyulást hirdettek meg: a bűn és a halál feletti győzelmet. Az ő húsvétja árán Krisztus, a keresztén magára vette a rossz valamennyi terhét, elvette a világ bűneit, amelyeknek a betegség csak egyik következménye.

Szenvedése és kereszthalála által új értelmet adott a szenvedésnek. Ezentúl a szenvedés bennünket hozzá hasonlíthat, megváltó szenvedésével egyesíthet.

A tanítványok Krisztust követve a betegségre és a betegek új módon tekintettek. Jézus elkötelezte őket a szegény és szolgáló életre. Részesítette őket az együtt-szenvedés és a gyógyítás szolgálatából. Azok elmentek és hirdették a bűnbánatot, sok ördögöt kiűztek és olajjal megkenve sok beteget gyógyí-

tottak meg. (vö. Mk6,12-13)

A feltámadt Úr megújította ezt a küldetést: „Gyógyítsátok meg a betegeket”.

Ezt a feladatot az egyház az Úrtól kapta és ezt igyekszik megvalósítani, amikor a betegekkel törődik, és amikor őket közbenjáró imádsággal kíséri. Az egyház hisz a test és a lélek orvosának, Krisztusnak érthető jelenlétében. Ugyanakkor az apostoli egyház még egy külön szertartást is rendelt a betegek számára. Szent Jakab apostol tanúsítja, ha beteg valamelyik, hívassa az egyház papjait és azok imádkozzanak felette, s kenjék meg olajjal az Úr nevében. (vö. Jak 4,14).

A hitből fakadó ima megszabadítja a beteget és az Úr talpra állítja. A szenthagyomány ebben a szertartásban a betegek kenetét ismeri fel. A szentség kiszolgáltatása mellett azonban az egyház a kezdetől a gyógyítás régi tapasztalatát a mindig újabakkal ötvözve tartotta fontosnak az évszázadok és az évezredek során. Bár a történelem tanúsága szerint már Egyiptomban és Indiában is voltak kórházak a Krisztus előtti 6. században, és a zsidók is tettek intézkedéseket a bélpoklosok érdekében, az igazi és mindenre kiterjedő betegápolás és kórházintézmény az egyház nevéhez fűződik.

A beteg a középpontban

Az ókorban a kórházak – mind keleten, mind nyugaton – a szentélyek körül épültek, ahol nem annyira a betegséget gyógyították, hanem a betegséget okozó rossz szellemet igyekeztek elűzni. Ezeket Nagy Konstantin császár bezáratta.

A mai kórház, ahol a beteg áll a központban, nem pedig a betegséget okozó szellem – kezdetleges formájában – a kereszténységgel vette kezdetét. Az egyházat emberbaráti szeretete késztette arra, hogy szegény és elhagyott betegekről gondoskodjék. 325-ben a Niceai Zsinat elrendelte, hogy minden püspöki székvárosban építsenek kórházat. Később a szerzetesség elterjedésével a kolostorok mellett létesített ispotályok, szállások, betegtermek a mai kórházak előhírnökei. Főleg a keresztes háborúk alatt épült igen sok kórház. Némi lokálpatriotizmussal megjegyzem, hogy 1234-ben a Kalocsa-Bácsi Egyházmegye érseke, Csák Ugrin a bácsi székhelyen kórházat létesített. A mai meglévő ferences kolostor erről tanúskodik.

Az ókori görög római hellén orvostudomány ismereteit Európa számára az arab orvosok mellett a szerzetesek mentették át, karitatív szemlélettel és gyakorlattal gazdagítva. A római birodalom keleti részén a Nagy Szent Vazul által alapított cezáriai kórház jutott hírnévre. Ali. században Rómában már 24, diakónusok által vezetett kórház volt.

A keresztény orvostudomány első központja a montecasinói bencés kolostor, melynek hatása Európa-szerte felismerhető. Itt élt Constantinus Africanus, az egyik nagy középkori orvos. Salernóban valóságos orvosi iskola alakult, ahol a szerzetesek mellett világiak is tanítottak. A gyógyítást, a betegápolást az adott viszonyok között a tökéletességig fejlesztették. Külön szerzetesrendek alakultak a betegápolásra, melyek hármass szerzetesi fogadalmuk mellett negyedik fogadalmat is tettek a betegek gyógyítására.

Az újkorban legalább harminc női rend alakult, amely munkásságát teljesen, vagy nagy részben betegápolásra szentelte. De több férfirendet is ismerünk, magyar földön is a nagy múltú irgalmasokat, akik betegeket ápoltak. Az első modern értelemben vett kórházat a milánói nagypestis idején Borromeó Szent Károly alapította, ahol hivatásos és szakképzett ápolók lettek a gondozók. Orvostörténeti és gyógyszerésztörténeti diszciplína ma már mindezeknek a felkutatása.

Ismét csak egy helyi vonatkozású dokumentum: a kalocsai érseki könyvtárban több, mint tízezer könyv foglalkozik a középkori vagy a koraújkor orvostudománnyal és gyógyászattal, botanikával. Ezekben a kötetekben ma is kutatnak, és belőlük okulva gyógyító teákat, oldatokat készítenek hozzáértő gyógyszerészek.

Családi, pszichológiai, lelki adottságok

A gyógyítás munkájának oroszlánrészét átvette most már az állam, de nem szűnt meg a katolikus egyház – és mondhatjuk azt, hogy az egész keresztény világ a gyógyítással foglalkozni.

Továbbra is tartanak fenn kórházakat, betegeket gyógyítanak és látogatnak. A II. Vatikáni Zsinat is foglalkozott a gyógyítással, mint az ember egész személyiségének a figyelembe vételével. A Magyar Püspöki Kar körlevelet adott ki az Élet kultúrájáért, amelyben azt írja: napjainkban egyre világosabban körvonalazódik, hogy a testi, szellemi, lelki és társadalmi folyamatok mennyire döntő szerepet játsza-

nak betegségeink kialakulásában, milyen nagymértékben meghatározzák azt, hogy mikor és hogyan betegszünk meg és gyógyulunk meg. Gondoljunk csak a nyugati világban legtöbb halálesetet okozó szív- és érrendszeri betegségekre. Ezen betegségek kialakulásáért azok az életmódok, tényezők felelősek elsősorban, amelyek tudatosan is befolyásolhatók, s amelyek megszűnése, vagy megerősödése alapvető szerepet játszik a betegség megelőzésében, kialakulásában és a beteg ember gyógyulásában.

Nem betegségek alakulnak ki, hanem az egész ember testi, lelki, szellemi és társadalmi létében lesz beteg, és gyógyulása is csak ezen tényezők összességének javulásában érhető el. Ezért az orvoslás, a szociális gondozás, a családok megerősítése és a lelkipásztori szolgálat egymást támogatva képes szolgálni a teljes ember egészségét.

Ez természetesen más emberképet, antropológiai szemléletet igényel, ahol az emberi személyt nem redukálják élettani folyamataira, hanem törekszenek családi, pszichológiai, lelki adottságokat is figyelembe venni. „A hatékony gyógyítás alapfeltétele nem a betegséggel, hanem a beteggel történő kommunikáció”. Vagyis, míg a klasszikus orvoslásban az orvos beavatkozásától várták csupán a segítséget, ma az orvos, mint Hippokratész is a gyógyító természet építőjének tekinti magát, a pszichoterapeuta a beteg önállóságára hivatkozik életteljességének helyreállításánál.

A személyiség egészsége

Miközben a testi fájdalom és szenvedés megelőzésének és gyógyításának fontossága nem kérdőjelezhető meg, a gyógyítás során fontos szem előtt tartanunk az emberi személyiség egészségét. Kíváncsi vagyok, hogy az egészségügyi ellátás során megfelelő hangsúlyt kaphasson a beteg ember teljes valójának gyógyítása. Ne pusztán szenvedő szervezetként, személytelen módon kezeljék. Szomorú, hogy az egészségügyi ellátás során sokszor szervezési és egyéb okok miatt gyakran mechanikus módon az ellátás célja csak a beteg ember laboratóriumi eredményeinek normalizálása.

Mivel a 21. század elején élő ember betegségének megelőzésében, kialakulásában és gyógyulásában meghatározó szerepet játszanak a fent említett szellemi, lelki, társadalmi tényezők, ezért ez a fajta szemlélet orvosi szempontok szerint is végtelen. Tudatosítani kell azt is, hogy embertársaink egészségének védelme, megbetegedésének megelőzése ugyanolyan fontosságú, mint sérült vagy életveszélyben lévő társunk ellátása.

Hogy mennyire számít a lelki tényező, szabad legyen egy személyes emlékemet elmondanom. Egy alkalommal nagyon idős asszonyhoz hívtak, mert várták a mentőt, hogy bevigye a kórházba. A néni vallásos volt, szerette volna a betegek kenetét felvenni, sőt, talán a család szerint az utolsó kenetet. *Hozzáteszem*, hogy az idős asszony veje orvos volt, ő hívatta mentőt és küldte be a kórházba. Annak rendje s módja szerint feladtam a betegek kenetét, de kifelé menőben mondtam a lányának: én már elég sok idős beteg embert láttam, sőt haldoklót, és jelenlétemben is halt meg ember, és most úgy látom, hogy a nagymama meg fog gyógyulni. Az idős asszony hallotta, hogy szót váltottam a leányával, és amikor visszament *hozzá*, megkérdezte, hogy miről beszéltünk, mit mondtam. A lánya elmesélte neki. A legnagyobb csodára azt történt, hogy amikor a mentő bevitte a kórházba, olyan jók lettek az egészségügyi mutatói, hogy az orvos azt kérdezte: miért is hozták be a nénit... Ebből az is kitűnik, hogy a betegnek is akarnia kell meggyógyulni, hinnie kell az orvosban, és hinnie kell abban, hogy meggyógyul.

Az is hasznos szokott lenni – ha más nem, a betegség türelmes elviselésében – ha valakit arról biztosítunk: imádkozunk érte. Ez történt egy alkalommal, amikor egy valóban halálra szánt betegnél voltam, aki a morfium adagjait jegyezte a naptárban és azt is tudta, hogy mennyi ideje van még hátra. Az egyik egyetem tanszékén marxizmust tanító felesége kérdezte elmenetelem után a környezetétől: mit csinált vele ez a pap, mert amióta itt volt, a férje nem zúgolódik és teljes lelki megnyugvással készül a halálra. A sokat szenvedő II. János Pál pápa is meg volt győződve arról, hogy az orvostudomány nagy léptékkel halad előre, a kutató és gyógyító orvosok jóvoltából folytatja erőfeszítését, hogy egyre hatékonyabb gyógyszereket találjon. Korábban elképzelhetetlen beavatkozások válnak lehetővé a születő élet, a szenvedők, az életveszélyes helyzetben, vagy halálukon lévő betegek javára. Intézmények és szervezetek tevékenykednek azért, hogy a szegénység és a járványok által leginkább sújtott országokba is eljussanak a legjobb gyógyszerek jótéteményei. Orvosok nemzeti és nemzetközi társulatai igyekeznek segítséget nyújtani a háborúk, járványok vagy természeti csapások sújtotta népeknek.

Alapelv az élet védelme

Jóllehet messze van még az orvostudomány eredményeinek nemzetközi léptékű valóban igazságos elosztása, de hogyan ne ismernénk föl az eddig történetekben a népek közti szolidaritás növekedésének, az emberi és erkölcsi érzékenységnek és az élet nagyobb tiszteletben tartásának a jelét?

Hatalmas, még a szakemberek által is szinte láthatatlan, az új gyógyászatnak a területe, amely felveti az erkölcsiség kérdését. Egy konferencia-előadás csak jelzésértékűen alkalmas annak rögzítésére, hogy a kereszténység mindig az élet szolgálatában áll. Az emberi szaporulás új módszereinél, a géntechnikánál, a szervátültetéseknél, az eutanázia vagy halni segítés nagy kérdéskörében mindig az élet védelme az alapelv. A katolikus egyház különösen is képviseli azt az álláspontot, hogy az élet a megtermékenyítéssel kezdődik és a természetes halállal kell, hogy véget érjen. Mindaz az eljárás, ami ezt segíti, dicsérendő és alkalmazandó.

Ugyanakkor életet menteni egy másik élet kioltásával, külön erkölcsi kérdéseket vet föl. Keresztény erkölcsi elvnek mondható értékek ütközésénél a kisebbik rossz választása a nagyobb rossz javára. Albert Schweitzer, a híres orvos, lelkész, orgonaművész, a lambergi kórház megalapítója tanúságot tett arról, hogy az élet értékét mennyire maximumnak tartja. Mégis azt tanítja, az elsődlegesen biológiailag értelmezett életet általában túl nagyra értékeli az emberiség testkultuszával és egészségmániájával. Az emberélet sem tekinthető a legfőbb jónak, fölülte áll az emberi személy értéke, úgyhogy az élet tisztelete még nem lehet az etika alapelve, a legfőbb és végső kritérium csak a személynek és javának figyelembevétele lehet.

Az ember különlegessége talán még az élet értékének a formulájánál is találódni kifejezhető, ha méltóságáról szólnunk. A II. Vatikáni Zsinat *Gaudem et spes* okmányában az Isten képmására teremtet emberről tanít. A 12. pontban hívők és nem hívők szinte egyhangú véleménye szerint mindent, ami csak a földön van, az emberhez, mint középponthoz és csúcshoz viszonyítva kell rendezni. Ez a dokumentum az ember istenképiségről szól, a test és lélek egységében lévő emberről, akinek értelmi méltóságát, lelkiismereti méltóságát és a szabadságát egyaránt figyelembe kell venni, így zárja az okmányt: (*Gaudem et spes* 21. pont) „Az Egyház ugyanis nagyon jól tudja, hogy amikor védelmezi az emberi hivatást, méltóságát – hozzátehetem: egészségét –, és visszaadja a reményt azoknak, akik kétségbeestek végső sorsuk felől, üzenete összhangban van az emberi szív legtitkosabb vágyaival. Ez az üzenet nem lealacsonyítja az embert, hanem élettel és szabadsággal ajándékozza meg, s rajta kívül semmi sem képes megnyugtatni az emberi szívet.

Szent Ágoston írta a *Confessio*-ban: „Magadnak alkottál minket Uram, és nyugtalan a mi szívünk, amíg meg nem nyugszik benned”.

Felhasznált irodalom:

1. Az élet kultúrájáért: A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a bioetika néhány kérdéséről. Budapest: Szent István Társulat, 2003.
 2. Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet: A-Bor. Budapest: Szent István Társulat, 1993.
 3. Katolikus Lexikon. I. kötet. Budapest: Magyar Kultúra, 1931.
 4. A katolikus egyház katekizmusa. Budapest: Szent István Társulat, 1998.
 5. Tál és Kendő: Keresztény orvosok lapja. 2010. június. 2. szám
 6. Babos István: A betegek kenete. Róma, 1978.
 7. Gaizler Gyula: Felelős döntés vagy ítéletvégrehajtás? Budapest, Szent István Társulat
 8. Gaizler Gyula: A bioetika alapkérdései. Budapest, 1997.
 9. Helmut Weber: Speciális erkölcssteológia. Budapest: Szent István Társulat, 2001.
 10. Herbert Haag: Bibliai lexikon. Budapest: Szent István Társulat, 1989.
- Az előadás az Országházban, 2010. augusztus 23-án hangzott el.

Érségi palota

Érsekkert

A magyar katolikus egyház és Trianon

Sajátos pszichózis alakult ki az elmúlt 90 év óta ezen a tájon. A magyar nemzet most kezd hasonlítani ahhoz az emberhez, akinek tagjait levágták, és végre sajogni kezdenek a csonkolt részek is. A győztesek pedig – magukban – tudják, hogy a magyarlakta területeket igazságtalanul kapták meg. Szinte a napi politikát érintően érezzük félelmüket, gondoljunk csak a szlovákok reagálására a kettős állampolgárságra. A nemzetet érintő tragédiát most már tárgyilagosan és részleteiben fel lehet dolgozni, de a publikációk közül mindeddig hiányzik annak a kérdéskörnek a feldolgozása, miként érintette a

Magyar Katolikus Egyházat az ország felosztása. Egyetlen alapos monográfia létezéséről tudok ebből a témakörből: Salacz Gábor könyve A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt címmel 1975-ben jelent meg, Münchenben. Előadásom törzsadatai ebből a könyvből valók, szeretném, ha ezek az információk minél inkább ismertté, lehetőleg közismertté válnának.

1. CSEHEK, SZLOVÁKOK

A Felvidékre benyomuló cseh megszállók magatartása elütött a többi országrésztől, és tulajdonképpen kivételt képezett. Míg a román és szerb erők ugyan görögkeleti államvallású országokat képviseltek, s ezért bizonyos ellenszenvvel tekintettek a katolikus egyházra, mégis királyságokból érkeztek, és alapvetően konzervatív értékrendűek voltak. A csehek magatartása ugyanakkor kétséget kizáróan egyházellenes volt, és határozottan a papság tekintélyének aláásására törekedtek. Húsz János óta meglévő ellenszenvüket a bécsi színezetű katolicizmus a monarchia idején csak fokozta, vezetőik a 19. sz. végén csatlakoztak a nyugati egyházellenes-szabadgondolkodó irányzathoz. A katolikus egyházban a magyarság védőbástyáját látták, ezért azonnal a püspökök lemondását követelték (Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök kivételével), és izgatták a lakosságot a magyar papok ellen. Hlinka András rózsahegy-i plébános vezetésével 1918. december második felében Zsolnán majd Pozsonyban gyűléseket tartottak a szlovák papság számára, autonómiai szabályzat kidolgozásával, melyet a megszálló hatalom jóváhagyott. Természetesen püspöki engedélyek és püspöki közreműködés nélküli ülésekről volt szó.

Az izgatás hatására (legjellemzőbb vádak: a papság az urak pártján van, tányérnyaló, ingyenélő) számos helyen elűzték a plébánost (például a szepesi egyházmegyében), s a megüresedett helyeket a megszállók töltötték be saját embereikkel. A megszálló hatóságok több papot is letartóztattak, elhurcoltak (ilyenkor időnként gyalog, mezítláb, kocsin kötve „vontatták” őket). A házkutatások-fogvatartások „eredménye” általában a plébániáról való „önkéntes” lemondás lett, esetleg nyugdíjba vonulás.

Arra is volt példa, hogy a lakosság az izgatásnak nem ült fel, és megvédte papját, akár az erőszakkal szemben is. 1920-ban Bártfán például valóságos kis forradalom védte meg Feisz Hugolin ferenc-rendi házfőnököt, akit hamis vádak alapján próbáltak meg letartóztatni. Mivel a katonaság és csendőrség fegyvert is használt, 27 sebesültje lett az összecsapásnak. A gárdiánt a hatóságok a fenyegetőzések után végül felmentették, de hiába tért vissza ünnepélyes fogadtatással, az országból hamarosan kitasítták.

A csehek időnként kegytárgyakat, szobrokat is rongáltak-csonkítottak, miséket is megzavartak. Mindez a katolikus szlovákok számára is kényelmetlen volt, nem véletlen, hogy Hlinka vezetésével már 1919 januárjában autonómiát kezdtek követelni Szlovákia részére – igaz, eredménytelenül –, s a kezdeményezések még ez évben Hlinka bebörtönzéséhez vezettek. A magyarok közül Báthly László nagyszombati érseki helynököt már 1918 novemberében letartóztatták-eltávolították. Helyére, a papság melegegésére, Csernoch primás Osvald Richárd kanonokot, ismert szlovák egyházi író-t nevezte ki. De ő sem volt képes feltartóztatni a magyarellen-es kívánságokat-jelenségeket, a magyar nyelv üldözését. Súlyos megpróbáltatásokat élt át Batthyány Vilmos nyitrai püspök, aki erélyesen tiltakozott papsága gyűlésezése és határozatai ellen. Internálták, majd akadályozták egyházkormányzati munkáját. 1919 márciusában azután a köztársaságra veszélyesnek ítélték személyét, minden tiltakozása ellenére katonai kísérettel Pozsonyba szállították és a magyar határon csomagjaival együtt kitették. Eltávolítását megkönnyítette, hogy általában nem nagyon kedvelték, és szlovák nyelvtudás híján már 1918-ban maga is felajánlotta lemondását a Szentszéknek és a magyar kormánynak. Hasonlóképpen járt Papp Antal munkácsi püspök, akit később szintén lemondattak és áttettek a magyar határon. Radnai Farkas besztercebányai püspököt is kiutasították, az indok az ő esetében is a szlovák nyelvtudás hiánya volt. A szepesi püspök, Párvy Sándor a politikai változások idején már súlyos betegen Budapesten feküdt, és 1919 márciusában meg is halt. A cseh hatóságok az említett helyeken általában a káptalani helynökök kormányzását is akadályozták. Novak István eperjesi püspök 1918 novemberében önként hagyta el egyházmegyéjét, s utána Rusznák Miklós prelá-tus-kanonok kormányzott teljes jogú helynök-ként. Akik hivatalukban maradtak: Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök 1925-ben bekövetkezett haláláig és Balás Lajos rosznyói püspök 1920-ban történt haláláig.

A cseh megszállók úgy vélték, átvehetik a magyar királyok főkegyúri jogát. A pozsonyi minisztériumban egyházügyi referenseként a munkát Medveczky Károly (nyitrai megyés pap) segítette. 1919 augusztusában zárolták a szlovákiai területen fekvő katolikus egyházi vagyont, egy központi alapot

képezve belőle. Az egyházmegyéik és szerzetesrendek vagyona összesen 251 ezer kat. hold volt, ám az állami kényszerkezelésbe kerülő vagyonból ezután vajmi keveset fordítottak egyházi és iskolai célokra. (Jászó és Lelesz premontrei birtokait – mintegy 21 ezer hold terjedelemben – végül nemzetközi úton sikerült a rendnek visszaperelnie.)

A hatalom erőltette a szlovák nyelv használatát, és tiltotta a magyart. Komárom vidékének magyar papjai mintegy hetvenen, Palkovich Viktor gutái esperessel az élen 1919. november 19-én memorandumban foglalták össze sérelmeiket, a többi között az esztergomi érseki széktől történő elszigetelésüket, s hogy korlátozták utazásaikat, nyelvhasználatukat. Megkezdődött a magyar tannyelvű iskolák felszámolása, a piaristák kilenc felvidéki gimnáziumukat voltak kénytelenek elhagyni 1919-ben, és alig maradtak szerzetesek az ottani rendházakban, amelyek végül 1930-ban külön is váltak a magyar rendtartománytól.

A cseh állam az összes többi katolikus oktatási intézményt átvette, gimnáziumokat és tanítóképzőket egyaránt. A magyar püspöki kar, és Csernoch primás római utazásaival és tárgyalásaival a status quo fenntartását kérte a Felvidéken. Róma viszont mindezt csak a béke ratifikálása utáni hat hónapig ígérte. Utána kénytelen volt a rendezési tárgyalásokba, apostoli adminisztrátorok kinevezésére irányuló tárgyalásokba fogni. A kiutasított-lemondatott főpásztorok (Nyitra, Besztercebánya, Szepes) helyének betöltése nem volt kétséges, érdekes volt viszont Novak István eperjesi püspök esete, aki nem volt hajlandó püspökségéről lemondani. Az ügy így Róma számára kényelmetlenné vált, mivel hiába kérték lemondását, végül 1922-ben felmentették újabb titulus adományozása nélkül (Batthyány és Radnai előzőleg érseki címet kaptak lemondásukért). Novak szegényen és elhagyatottan halt meg 1932-ben Budapesten. Az új kinevezések sérelmesek voltak Magyarországra számára, mivel azokról itt már nem egyeztettek, és a magyar érdekek nyilvánvalóan háttérbe szorultak.

A székeben maradt Fischer-Colbrie kassai püspök ellen is komoly támadások indultak, nagy volt a nyomás Rómán, de az ő esetében a cseh politikusok végül nem jártak sikerrel. Haláláig betöltötte tisztességét, bár „mentésére” felvetette a Szentszék kalocsai érseki kinevezésének lehetőségét 1923-ban, majd a magyar kormány pécsi püspöki kinevezésének lehetőségét 1925-ben... A cseh uralom alá került Kárpátalján hamarosan megindult a hajsza Papp Antal munkácsi görög (rutén) szertartású püspök ellen is. Annak ellenére, hogy Róma bízott benne, a politikai nyomás itt is elérte célját, 1924-re lemondott Papp, s a következő évben kiutasítása után a csehszlovák hatóságok őt is átadták a magyar határon.

A csehek Kárpátalján politikai célokból áttérítést is végeztek, 1924-ben például 76 ezer görög katolikus tért át az ortodoxiára. Céljuk a rutén nép jobb asszimilálása volt. A megkezdett folyamat azután mintegy 1949-re nagyjából be is fejeződött, a Szovjetunióban ekkor jelentették be a kárpátaljai görög katolikus egyház megszűnését.

Területi változások

A csehszlovák kormány a magyar püspökök eltávolítása mellett kezdettől fogva az egyházmegyéik területének megváltoztatására, új egyházmegyei beosztásra is törekedett. Ezzel kapcsolatban a magyar püspöki kar 1921. február 10-én tartott értekezlete határozottan úgy döntött, hogy nem tesz ilyen irányú javaslatot, hanem a határok változtatása nélkül, a meglévő szervezet változatlan fenntartását kéri. Az érsekek tartományi joghatósága ne sérüljön, a püspökök maradjanak székhelyeiken és egész egyházmegyéjük területét kormányozhassák (felajánlották a magyarországi részek külföldről történő kormányzatát), egyházvagyoni kérdésekben se történjék újítás, a javadalmak jogai ne sérüljenek. Ha az említett megoldás politikai okokból mégsem lehetséges, a kívül rekedt részeket adminisztrátorok kormányozzák, közvetlenül Rómának alárendelve, és használják a javadalmak területre eső részét a céljaikra.

1922. május 29-én létesült végül a nagyszombati apostoli kormányzóság. A magyar papság még augusztusban felvetette egy magyar püspökség létrehozásának szükségességét (mintegy nyolcvan aláírással juttatták el Rómába) de ekkor ezt még Magyarországon, Esztergomban sem támogatták volna. 1924 nyarán már a magyar tannyelvű népiskolák államosítása fenyegetett. 1929-ig, a komáromi bencés gimnázium mellett létesített Marianum konviktus-szeminárium létrehozásáig nem volt megoldva a papi utánpótlás kérdése sem, a kint rekedt volt esztergomi területen a papság fogyott, új papot alig szenteltek. 1924-ben már a szlovákok is védték volna katolikus identitásukat a csehektől, a szlovákiai püspökök közös pástorlevélben határolódtak el a vallásellenes jelenségektől, melyek a családot és társadalmat veszélyeztetik.

A kormány válaszként megtiltotta a püspöki körlevél felolvasását. 1925-ben Húsz ünnepét vezették be kötelezően, míg több katolikus vallási ünnepet, köztük Nepomuki Szent Jánosét eltörölték. A fejlemények után a nuncius távozott Prágából. 1927-ben igyekeztek a Húsz-konfliktust elsimítani, és különféle ígéreteket tettek Rómának (például katolikus középiskolák és egyházi birtokok visszaadása) szerették volna az egyházmegyei határokat újrarendezni, ez a volt esztergomi rész és Rozsnyó feldarabolását jelentette volna. A Szentszékkal december 17-én kötött *modus vivendi* azonban csak elvben mondta ki a határok változtatását, s a konkrétumok kidolgozására két bizottságot jelölt ki (Szentszék + helyi egyháziak, valamint kormány + helyi egyháziak részvételével). Helyreálltak a két éve megszakadt cseh-vatikáni diplomáciai kapcsolatok. Róma elismerte, hogy egyházi hatalom nem nyúlhat az országhatáron túlra. Püspöki kinevezések előtt a kormány politikai ellenvetést tehetett, püspök csak csehszlovák állampolgár lehetett, a köztársaságra tett hűségesküvel. A határok változtatásával kapcsolatos tárgyalások hamarosan elakadtak. Róma ragaszkodott a jövedelmek előzetes rendezéséhez, míg Prága először a határokat módosította volna. A magyar primás szlovákiai birtokai-jövedelmei ügyében nemzetközi bírósághoz fordult, az ügy azonban nem rendeződött. Róma hiába kért ebben a tárgyban prágai engedményt, komolyabb nyomást pedig nem gyakorolt, eszköztelennek mondvá magát. 1933-ban újra elutazott a nuncius Prágából, s már vissza sem tért ezután.

1935-ben vették fel újra a tárgyalás szálait, a csehszlovák fél ekkor már ígerte a vagyon visszaadását, feltételként szabva, hogy Serédi primás vonja vissza a nemzetközi bírósági keresetét. A perek visszavonásnak ügye azonban nehezen haladt. 1937-ben Prága már utalt bizonyos összeget a birtokok jövedelméből Serédinek, XI. Pius pedig 1937. szeptember 2-án kelt bullájával az egyházmegyei határokat az államhatárokhöz igazította. Ezzel a szlovákiai egyházmegyéket kivették a magyarországi érsekségek joghatósága alól, és átmenetileg közvetlenül a Szentszék alá rendelték. A nagyszombati apostoli kormányzóságot, és a szatmári csehszlovák részre eső területéből 1930-ban szervezett apostoli kormányzóságot is közvetlenül a Szentszék alá rendelték. A jövőben két érsekség alapítását is megígérték, egy latin szertartásút Szlovákiában és egy keleti rítusút Kárpátalján. A magyar diplomácia ebben a helyzetben magyar vikáriátusok szervezésének előírására törekedett minden olyan egyházmegyében, ahol 15 magyar plébánia vagy 35 ezer magyar hívó él. Mindezek megvalósítását-érvényesítését azonban felülírta az 1938-as bécsi döntés (ezután ugyanis a terület egyházi illetékessége újra Budapesthez került). 1939. július 19. Dioecesium fines kezdetű bulla: Kassa és Rozsnyó újra az egri, Munkács pedig az esztergomi érsekség suffraganeusa lett. Jogilag ez a helyzet 1945 után is érvényben maradt, VI. Pál pápa 1977-ben rendezte a szlovák püspökségek határait az államhatárhoz igazítva, ekkor lett a nagyszombati adminisztratúrából érsekség, így Esztergom korábbi tartományi jogai ekkor szűntek meg véglegesen.

Statisztika, népesség

Az elcsatolt, csehszlovákiai területen az 1910-es népszámlálás szerint egymillió, 1930-as adat szerint 720.000 magyar élt. Közülük 630.000 volt a római katolikusok száma (húsz év alatt 454.000-re fogyott), 68.000 a görög katolikusoké (27.000-re fogyott), 212.000 református (197.000-re fogyott) és 53.000 evangélikus (21.000-re fogyott) mellett 107.000 volt a zsidók száma (17.000-re fogyott). Ha az elcsatolt területen élő lakosság vallási adatait tekintjük, akkor 1910-ben és 1930-ban az ott élő katolikusok 30, illetve 18 *százaléka* volt magyar. A görög katolikusok között ez az arány 11,5-ről 4,7-re csökkent, a reformátusok 95-90 százalék, evangélikusok 13,4 (5,1 százalék), izraeliták 47,2 (6,5 százalék), összességében látható, hogy – az izraelita mellett – a katolikus és evangélikus fogyás a legnagyobb, szembevetve, hogy a református magyarság sokkal kevésbé fogyatkozott.

2. ROMÁNIA

Erdély és Magyarország keleti részeinek román megszállását az ott élő két román egyház, a görög katolikus és görög keleti (a románság fele-fele tartozott e két egyházhoz) természetesen örömmel üdvözölte. A görög katolikus főpapok kezdetben reménykedtek, hogy sikerül az ortodoxokat is rávenni Róma elismerésére, s így egyesülhet a két egyház. A cél érdekében 1918 őszén készek lettek volna püspöki székeikről is lemondani. Az ortodoxok azonban sértődötten visszautasították az ajánlatot, sőt ők szólították fel a görög katolikusokat, hogy térjenek vissza az ortodox egyházba.

Nagy szálda volt a románság szemében a hajdúdorogi magyar görög katolikus egyházmegye,

1919. április 27-én, Nyíregyháza megszállása után azonnal internálták is püspökét, Miklósy Istvánt, és csak aztán engedték szabadon, hogy lemondott a gyulafehérvár-fogarasi egyháztartományból korábban egyházmegyéjéhez csatolt 68 plébániáról.

A latin szertartású papságot a románok első perctől kezdve állandó felügyelet, megfigyelés alatt tartották. Általában csendőrök és detektívek követték minden lépésüket, szentbeszédeiket szigorúan ellenőrizték. Számos helyen történtek atrocitások, tettelegesség, papokat vertek meg és szégyenítettek meg, ezeket az eseteket Apponyi Albert a béketárgyalásokon 1920 januárjában kelt jegyzékében összegezte-ismertette. A verések között többször előfordult a 25 botütés, pofozás (például latin keresztvetésért), átzavarás folyón, majd a túlparton „célba lövés” az érkezőre ijesztgetésként... A letartóztatások-fogvatartások is mindennapossá váltak, igaz, jogerős ítéletek általában végül nem születtek, de a vizsgálati fogságok így is több hónaposak, a megfélemlítésre alkalmasak voltak. 1919. januárjától, az erdélyi státus ekkor tartott igazgatótanácsi ülésétől kezdve korlátozták Majláth Gusztáv Károly püspök mozgási szabadságát is. Szeptember 26-án aztán mind neki, mind káptalanja tagjainak és központi papságának megtiltották, hogy lakásukat elhagyják vagy látogatókat fogadjanak. Ezt egy idő után ugyan feloldották, de az állandó detektívkíséret megmaradt. Elmaradtak Majláth őszi és tavaszi bérmaútjai is. A püspök -Apponyi útján – a békekonferenciának is jelezte az általa személyesen is megtapasztalt vallásüldözést, ám hiába kért igazságot, vizsgáló bizottság kiküldését.

Statisztikai adatok

Az 1910-es népszámlálás adatai szerint a magyar fennhatóság alól Romániához került terület valószínű megoszlása a következő volt: görögkeleti 1.803.000, (34 százalék), görög katolikus 1.243.000, (23 százalék), római katolikus 980.000, (18 százalék), református 695.000, (13 százalék), ág. evangélikus 262.000, (5 százalék), zsidó 182.000, (3,5 százalék), unitárius 68.000, (1,3 százalék), egyéb 4.000, (0,1 százalék).

Ha a vallások nemzetiségi megoszlását nézzük, a görög keletiek 95 százalékban románok; a görög katolikusok 90 százalék-ban románok, 6 százalékban magyarok; a római katolikusok 65 százalékban magyarok, 28 százalékban németek; a reformátusok 98 százalékban magyarok; az evangélikusok 82 százalékban németek, 15 százalékban magyarok; a zsidók 70 százalékban magyarok, 30 *százalékban* németek; az unitáriusok 99 százalékban magyarok voltak. A 100-hoz hiányzó százalékok általában egyéb címszó alatt szerepeltek, vagyis nemzetiségi tartalmuk nem világos.

Az egyházszervezet

A trianoni békével teljesen román fennhatóság alá került a gyulafehérvár-fogarasi görög katolikus egyháztartomány (visszakapva 68 hajdúdorogi paróchiáját).

Teljes egészében határon túl került az erdélyi püspökség, a határ kettévágta a nagyváradi egyházmegyét, és háromfelé szakadtak a csanádi és szatmári egyházmegyék. A püspöki székhelyeken túl az egyházmegyék mintegy fele maradt Romániában. Az erdélyi püspökség csaknem 375.000 hívőjé szinte teljes egészében magyar volt. A további három püspökség Romániához csatolt területén összesen 605.000 hívő élt, a legtöbb a Csanádiban 452.000, Szatmáron 72.000, Váradon 80.000 hívő maradt. A magyarok aránya 50 százalékos lehetett, mintegy 295.000 fő, a németek száma 264.000 volt, román 2.000, egyéb nemzetiségű 43.000 volt. A németek túlnyomó többsége a csanádi egyházmegyében, illetve ennek romániai részéből alakított temesvári apostoli kormányzóságban élt. Nagyromániában az ortodox vallás aránya 72 százalék volt, a görög katolikus románságé 8 százalék. Együttesen tehát meghaladták a 80 százalékot, a latin szertartásúak aránya 6,8 százalék, a reformátusoké 3,9 százalék volt 1930-ban.

Bár Románia 1919. december 9-én Párizsban aláírt egy kisebbségvédelmi szerződést, ígérve az ország minden lakójának a teljes vallásszabadságot, az 1922-es alkotmány 22. cikkelye már uralkodó egyháznak minősítette az ortodoxot, s a görög katolikus egyházat még román egyháznak nevezte. A többit valójában kellemetlennek érezték, mindent megtettek az áttérések érdekében, és igazából az ortodox egyházból kívántak államegyházat kreálni, még a görög katolikus románság is önvédelmi harcokra kényszerült. A magyar katolikusok megpróbáltatásait, küzdelmes életét jól érzékeltette Majláth püspök beszéde, amelyet 1924. november 14-én mondott a román szenátusban. Eszerint a kormányintézkedések a katolikus intézmények létalapját támadták meg. Az agrártörvény alapján az állam kisajá-

tította az egyházi birtokokat mindenfajta kárpótlás nélkül. A középiskolák a kormányzattól mindössze egyetlen alkalommal kaptak pénzt, mely a korábbi éves támogatások még a negyedét sem érte el. A kisajátított birtokok kiosztásánál mellőzték a katolikus egyházat, így 118 plébánia és 71 leányegyház nem kapta meg a törvény által őt megillető részt sem, vagyis az egyház mintegy hét és félezer hold földtől esett el, amely az agrártörvény szerint megillette volna. Amikor a kieső bevételeket önadóztatással igyekeztek a hívek pótolni, azt a közigazgatási hatóságok akadályozták-tiltották. Az állam ugyan átvett számos birtokot-üzemet, az azokkal kapcsolatos patrónusi (kegyúri) terheket nem viselte, így a templomok, iskolák romlásnak indultak. A politikai községeknek megtiltották, hogy az egyházi iskolákat segítsék, az iskolák épületeit állami-községi kezelésbe vették. Nem biztosították az anyanyelv szabad használatát, például Csík megyében, színmagyar lakossághoz regáti román tanítókat küldtek, akik a nép nyelvén egy szót sem értettek, viszont a vizsgákat az állam nyelvén kívánták. Az új elemi iskolai törvény csak az állami iskolákat nevezte nyilvános iskoláknak, a felekezeti iskolákat ilyen módon nem ismerték el, tanulóik kizáródtak a nyilvános pályákon történő érvényesülésből. Majláth püspök és más egyházi képviselők az említettek miatt Genfben a Nemzetek Szövetségéhez fordultak panasszal 1925-ben, a párizsi kisebbségi egyezmény megsértése címén.

A szerzetesrendek iskolái közül ellehetetlenítették például a premonstreiek nagyváradi gimnáziumát, és fokozatosan a rendet is felőrlték-felszámolták. A piaristák négy rendházából (Nagykároly, Máramarossziget, Kolozsvár, Temesvár) 1921-ben viceprovincia, majd 1925-ben önálló rendtartomány lett. Nagykároly és Máramarossziget iskolái néhány éven belül elvesztek. A temesvári gimnázium megmaradhatott a rend tulajdonában, de ott csak román nyelvű oktatás folyhatott. A kolozsvári gimnázium, mint erdélyi státusi tulajdon megmaradhatott magyar tannyelvűnek, s a rend gondozásában maradt a hozzá tartozó templom és fiúinternátus is, valamint a katolikus főiskolások internátusa, a Báthory-Apor szeminárium is. 1922-től működött Kolozsvárott a rend teológiai intézete is. Az 1925-ös magánoktatási törvény értelmében azonban a kisebbségi iskolákba csak olyan növendéket lehetett felvenni, akinek anyanyelve azonos volt az iskola tannyelvével, így a kolozsvári piaristák például nem vehettek fel örmény, zsidó vagy német nevű növendéket, még ha azok magyarnak is vallották magukat. A diákok létszáma így szükségszerűen csökkent, és anyagi válságot okozott.

A ferenceseknek is Kolozsvárott volt a tartományi központjuk, és 27 kolostorukban 203 rendtag működött. Ott voltak Brassóban, Csíksomlyón, Gyulafehérváron, Marosvásárhelyen és Máriaradnán is. A jezsuiták Szatmári háza mellett a 30-as években Kolozsváron is megjelentek, érdekesség, hogy a Szentszék kívánságára a rendnek román görög katolikus ága is indult. A női szerzetesrendeknek mintegy négyszáz tagja működött 1925-ben az erdélyi egyházmegyében, részint iskolákban, részint kórházakban. A legfájóbb pont az iskolakérdés volt, alig maradt magyar közép- vagy felsőfokú intézmény, s a népiskolák fenntartása is problémássá vált a párhuzamos állami kötelezettségek miatt. Az állami iskolát ugyanis a szinkatolikus községek is kénytelenek voltak felépíteni és fenntartani, s ez anyagilag kimerítette őket. A magyar tanítók munkáját számos román „kolléga” ellenőrizte, nehogy magyarul tanítsanak az állami iskolákban. A magyarság igyekezett kulturális hitéleti kereteit ápolni, így például jelentős volt egyházi sajtója. Egyik példája ennek a Brassói Katolikus Tudósító, majd később csak Tudósító, amíg 1937-ben a román cenzúra be nem tiltotta. Aradi Kat. Egyházi Tudósító – később csak Vasárnap – címmel a ferencesek sajtómunkája is aktív, Szent Ferenc Hírnöke, majd Hírnök címmel, képes néplapuk, a Katolikus Világ példányszáma a 20 ezret is meghaladta. Fel lehetne sorolni számos további ilyen lapot, amelyek biztosított, hogy még a cenzúra, a betiltások ellenére is eljussanak a katolikus egyház hírei a lakossághoz.

Az egyházmegyéek kormányzása

A nagyváradi egyházmegyében Széchenyi püspök 1923-ban bekövetkezett halála után apostoli kormányzók következtek, 1929-ig az egész egyházmegyére, utána már csak a romániai részekre kiterjedő joghatósággal. 1930-ban egyesítették a szatmári és nagyváradi egyházmegye-részeket, az első közös püspök Fiedler István lett (Bormisza szatmári püspök 1928-ban halt meg). A csanádi püspökség román részében csak három tisztán magyar plébánia volt. Mégis sok magyar volt a Marostól északra fekvő területeken, illetve Arad vidékén. A bánági németek nagy része Trianon után elfordult a magyarságtól. Glattfelder Gyula püspök éles hangon bírálta az agrárreform rendelkezéseit, s ezért a románok nem voltak hajlandók tovább tűrni a jelenlétét Temesváron, és az egyház és állam kapcsolatának megszakításával fenyegetőztek. 1923 márciusában így Glattfelder végül elhagyta Romániát, és

Szegedre költözött. A határon túli részekben az apostoli kormányzó a német Pacha Ágoston kanonok, püspöki irodaigazgató lett. A konkordátum értelmében 1930-ban alapították meg a temesvári egyházmegyét, ekkor püspök lett. Később, 1951-ben Pachát 81 évesen perbe fogták és 18 évi fogházra ítélték. Szintén a konkordátum eredményeként gyulafehérvári püspökségként újraalapított egyházmegyét a többi püspökséggel együtt a bukaresti érseki tartományba sorolták. Majláth püspök utóda itt rövid időre, néhány hónapra Vorbuchner Adolf volt, őt követte Márton Áron kolozsvári plébános. Az erdélyi egyház a szegénység ellenére szépen működött, 16 új templom épült és 45-öt felújítottak. 1940-ben, a második bécsi döntés után Márton Áron Dél-Erdélyben, Gyulafehérváron maradt. A politikától tartózkodott, csak erkölcsi kérdésekben emelte fel szavát. 1949 júniusában Tövis közelében letartóztatták, évekre eltűnt, csak 1955 márciusában engedték vissza székhelyére, de mozgási szabadsága ezután is sokáig korlátozva maradt.

A konkordátum és a Státus (erdélyi katolikus autonómia) ügye

Az új Románia mindjárt megalakulásakor diplomáciai kapcsolatba lépett a Szentszékkal. Már 1920-ban megindultak a konkordátum megkötése érdekében a tárgyalások. A Szentszék a görög katolikusoknak azzal sikerült motiválniuk, hogy a számukra biztosított kedvezmények a román fél megnyerését, s ugyanakkor az unió erősödéséi-bővülését hozhatják. A magyar főpapok aggódva figyelték a híreket ősi püspökségeik összevonásáról-elcsatolásáról, Bukarest alá rendeléséről és a román uralkodó főkegyúri jogáról...

Ez ügyben Csernoch és Glattfelder is járt Rómában, és XV. Benedek halála után XI Pius határozottan megígérte, hogy az egyházmegye ügyében a püspökök meghallgatása nélkül nem fog cselekedni. A tárgyalások a következő években számos ponton elakadtak, például az iskolaügy vagy az egyház-finanszírozás terén. Hosszú tárgyalások, taktikázások és szünetek után végül szinte titokban született meg a román konkordátum 1927. május 10-én. Gasparri bíboros és Vasile Goldis (Goldis László, volt magyar képviselő) írták alá. Az óvatosság oka román részről az ortodox támadásoktól való félelem volt, a Szentszéknek ugyanakkor a magyar érdeklődés, az érintett főpapok tiltakozása volt kellemetlen.

A végeredmény magyar szempontból kétségtelenül hátrányos volt, hiszen nem sikerült valamennyi egyházmegyét megtartani, a gyulafehérvári és temesvári mellett a szatmár-nagyváradit már egyesítették, s így három főpap állt szemben öt görög és két latin román katolikus püspökkel az új, bukaresti egyháztartományban. Közös ügyek pedig voltak: ide, a püspökök tanácsa elé utalták a Patrimonium Sacrum (anyagi ügyek) kezelését, a szemináriumok tantervét, a román nyelv és történelem oktatását, s utóbbi kérdésekben az illetékes minisztérium egyetértését is előírták. Sérelemnek volt felfogható az is, hogy a több mint 375.000 hívőt számláló, több mint 900 éves erdélyi püspökség helyett az ekkor csak 24 plébániájú, 60-70 ezer hívőt számláló, 1883-ban alapított bukaresti püspökséget emelte a konkordátum érseki rangra, alárendelve más nagy múltú egyházmegyéket. (A 80 ezres váradi egyházmegyét például megszüntették-összevonták, pedig a bukarestinél nagyobb volt...) De a konkordátum az adott helyzetben mégis biztosította a katolikus kisebbségi iskolák létét, elismerte a katolikus egyház jogi személyiségét (elismerve a plébániákat, zárdákat, káptalanokat, prépostságokat és püspökségeket), biztosította javaik tulajdonjogát is. Kényes pont volt viszont, hogy a Státus (erdélyi katolikus autonómia) az említett jogi személyiségek felsorolásából kimaradt, és szándékosan igyekezett a román fél a későbbi értelmezésekből is kiiktatni. A konkordátum megadta a tannyelv választásának jogát az egyházi iskolák számára, de a román értelmezésben a már román nyelvűek nem válhattak újra nyelvet (pedig a szerzetesiek zömét már korábban román nyelvre kényszerítették).

A Szentszék a megállapodás áráként „lenyelte” ezeket az értelmezéseket, így 1929 májusában ratifikálták is a konkordátumot Romániában. A státusból végül sok vita után 1932-ben egy római egyezmény hatására „Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség Egyházmegyei Tanácsa” lett, birtokait és alapjait a gyulafehérvári egyházmegye tulajdonának minősítették és újra telekkönyvezték. Az „Accord” néven híressé vált római megállapodás érvényességét viszont Romániában vitatták, ratifikálása így végül 1940 márciusáig elhúzódott. Hasonlóképpen a szerzetesrendek is éveken át pereskedtek korábban államosított javaik miatt. A második világháború után a konkordátum és a státus ügye már nem tartott soká: 1948. július 17-én semmisnek nyilvánították a konkordátumot majd hamarosan megszüntették a felekezeti iskolákat és az egész területen – egyetlen püspökségként – csak a gyulafehérvárit ismerték el. 1949. augusztus 1-jén majdnem minden szerzetesrendet feloszlattak.

A szatmár-nagyvárad-i egyesített püspökség Széchenyi Miklós nagyvárad-i püspök 1923-ban, és Boromisza Tibor szatmári püspök 1928-ban bekövetkezett halála után az apostoli kormányzók által igazgatott püspökségek román uralom alatti részeit a Szentszék a román állammal kötött konkordátum értelmében 1930. június 5-én Solemni conventione kezdetű apostoli levelével egyenrangúan, Szatmár székhellyel egyesítette. Első püspökéül Fiedler István temesvári püspöki helynököt nevezték ki, nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy sváb származása miatt elő fogja segíteni az elmagyarosodott szatmári svábság visszanémetesítést, de e reményeket Fiedler nem váltotta be. A román kormányzat egyértelműen nagyváradi-ellenes volt, az egyházmegye papságát Horthy kormányzó reverendás hadseregének tartották, a püspököt pedig e hadsereg parancsnokának. Tény, hogy voltak revíziós-irredenta megnyilvánulások a papok között, egy-két híres esetet a sajtó is megszelleztetett. Fiedlernek végül hasonló okokból, néhány papjának összeesküvése miatt kellett lemondania 1939 novemberében, miután a szatmári püspöki palota padlásán ekrazitot, irattárában pedig gyújtózsínórokat találtak. Tizenkét papot letartóztattak, másik hat pedig átszökött Magyarországra. Fiedler ebben a helyzetben lemondott, s a kérdés immáron utódlása lett – ideiglenesen Márton Áront nevezték ki apostoli kormányzónak. Márton Áron P. Napholcz Pál kolozsvári jezsuita házfőnököt ajánlotta püspököknek, aki sváb születésű és magyar gondolkodású ember volt. Mire kinevezése megtörtént, a bécsi döntés miatt az érintett már nem fogadta el, megkönnyítve az esetleges későbbi rendezést, az egyesített egyházmegyék szétválasztását. 1941-ben már a Manréza rektora volt Budapesten, majd 1942-ben a magyar rendtartomány főnöke, 1943-ban bekövetkezett haláláig.

A magyar kormány kérésére a Szentszék 1941. június 28-án kelt rendelkezésével választotta szét újra a szatmári és nagyvárad-i egyházmegyéket, bár saját püspökkel egyelőre nem rendelkeztek, továbbra is Márton Áron volt apostoli kormányzójuk. 1942-ben Róma Scheffler Jánost, a kolozsvári egyetem egyházjog tanárát nevezte ki szatmári püspököknek. Mivel a váradi püspöki szék betöltése a háború végéig elmaradt, 1948. április 9-én Scheffler újra az egyesített Szatmár-nagyvárad-i egyházmegye püspöke lett. A románok azonban hamarosan ezt az egyesített egyházmegyét is eltörölték, és 1949 májusában Scheffler püspököt vikáriusával, Pásztor Ferencsel együtt börtönbe zárták, illetve deportálták. A püspököt 1952 októberében ismeretlen helyre szállították, és december 6-án bekövetkezett halálát sokáig eltitkolták. Az ő halála után újabb püspök kinevezésére nem került sor, a területeket helynökkel kormányozták.

Az erdélyi rítusváltoztatások

Magyarságuk megőrzése érdekében ezrével váltottak rítust Erdélyben – a görög katolikusok a római katolikus, illetve a református egyházba térve. A jelenség már a 20. sz. elejétől ismert volt, s a főpapok igyekeztek is adminisztratív módon útját állni és megnehezíteni, minkét rítus püspökének *hozzájárulását* kérve. Az 1928. évi román kultusztörvény után a rítusváltoztatások ugrásszerűen megemelkedtek a román görög szertartás javára, sőt, még inkább az ortodoxiára való áttérések. A törvény a folyamatot nagyon leegyszerűsítette, elég volt egy jelentkezés az anyakönyvvezető előtt. Ez az áttérés több száz reformátust is érintett. A két „hullámban” persze voltak oda-visszatérések is. Előbb a magyar, később a román egyházak lettek a cél... Majláth püspök egy ideig befogadta a görög katolikus püspöki beleegyezés nélkül érkező vallást változtatókat is, de egy idő után a Keleti Kongregáció már nem adta meg neki ezt az engedélyt. Nem könnyítették meg adminisztratív módon a magyarok vallásváltoztatásának útját.

3. JUGOSZLÁVIA

A korábban említettekhez hasonló megpróbáltatások érték a szerb megszállás alá került Délmagyarország papjait is. 1918 őszén először a pécsi egyházmegye szlavóniai részének, illetve Dél-Baranya papjai szenvedtek a szökött katonák és a hozzájuk csatlakozó csöcselék garázdálkodásától. Később a szerbek mindenáron szerették volna az általuk megszállt Pécs-Baja övezetet is Jugoszláviába kebelezní, ezért a papságot is behódolásra szólították föl. Pécs papsága azonban határozottan tiltakozott és aláírásokat gyűjtött. 1919 elején a bajai ciszterciák is megtagadták a fogadalomtételt, így két órán belüli távozást parancsoltak nekik. Végül az antant misszió francia tagjainak sikerült őket megmenteni azzal, hogy mint francia eredetű rendet francia védelem alá helyezték őket. Zichy Gyula pécsi püspök és irodaigazgatója, Mosonyi Dénes sem volt hajlandó a szerb megszállók kívánságát teljesíte-

ni, s a papságot és a katolikus tanítókat behódolásra felszólítani, így aztán a szerb katonai hatóságok meg is tiltották a katolikus autonómiát szervező gyűlés megtartását, lefoglalták az egyházmegyei alapítványi hivatalt s az egyházi javak ellen készültek akcióba lépni. Pedig egyébként, a tanácsköztársaság bukásáig, a szerbek a forradalmi tendenciákkal szemben inkább az Egyház védelmezőinek igyekeztek magukat feltüntetni. Mégis: Zomborban nem engedélyezték az úrnapi körmenetet, Nagybecskerekén megtiltották a harangozást, az újvidéki magyar katolikus főgimnázium berendezését elvitték Belgrádba, ami ellen a kalocsai érsek tiltakozott is, egy német többségű községben a tanácsteremben lévő feszületet a szerb bíró összetörte és kidobatta.

1919 júliusában Zichy püspök Mosonyi Dénessel együtt, Belgrádba utazott, de útja lényegében eredménytelen maradt. A belgrádi francia és angol követek őszintén elmondták, hogy semmit sem tudnak tenni a szerb visszaélések ellen. A zsarolásoknak az év végére maga Zichy püspök is áldozatul esett, 1.200.000 korona értéket vittek el tőle. 1920 őszén letartóztatások is voltak Pécsen, Buzássy Ábel ciszterci házfőnököt és Mosonyi Dénest megbotozták. Mosonyi az eset után nem tudott lábra állni, kocsin szállították haza.

Az esetek miatt a Szentszék is panaszt tett a belgrádi kormánynál, de érdemi következmény nem lett. Trianon után, 1921. augusztus 22-én a szerbek kivonultak a területről.

Egyházkormányzat

Trianon eredményeként jugoszláv fennhatóság alá került a csanádi egyházmegye mintegy egynegyede, a kalocsai főegyházmegye nagyobb része, a pécsi egyházmegye szlavóniai és délbaranyai területe, valamint a szombathelyi egyházmegye 19 plébániája. 1920-ban nagybecskereki gimnáziumukból kényszerültek távozni a piaristák. A Kalocsai Érsekség határon túl maradt 90 plébániájából a Szentszék 1923 februárjában bácskai apostoli kormányzóságot létesített. Kormányzóul Budánovics Lajost, Várady Lipót Árpád kalocsai érsek korábbi helynökét nevezték ki, aki 1927-ben cisamoi c. püspöki rangot nyert. A Pécsről elvett északszerémi és délbaranyai apostoli kormányzóságot 1922-ben a boszna-szerémi püspökhöz – ő Aksamovic Antal volt – rendelték. A csanádi egyházmegye jugoszláviai csonkját először Glattfelder helynöke, Kovács István nagybecskereki plébános kormányozta, majd 1923. február 10-én a jugoszláviai Bánságból is apostoli kormányzóságot létesített a Szentszék. Az első adminisztrátor Rodic Raphael ferences szerzetes a következő év októberében belgrádi érseki kinevezést kapott, utóda Ujčić József lett.

Statisztika

Trianon után a Jugoszláviához csatolt Délbaranya, Bácska és Bánát (összességében Vajdaság) 1921. évi népszámlálási adatai a következők: 1.380.000 lakosból 720.000 volt a római katolikusok száma, 475.000 a görögkeletiek, 133.000 a protestánsok (közülük 49.000 református) és 18.000 volt az izraeliták száma.

A Vajdaságban 382.000 magyar élt, mellettük 522.000 délszláv (szerb, bunyevác, sokác, horvát, szlovén), 68.000 egyéb szláv és 328.000 német nemzetiségű. A magyar katolikusoknak tehát szláv és német ajkú katolikusokkal egy szervezeti közösségben kellett élniük.

Megpróbáltatások

A jugoszláviai katolikus magyarságot kezdettől fogva kulturális, főként iskolai téren érték a legsúlyosabb sérelmek. A szerbiai népiskolai törvény csak állami és magán jellegű népiskolákat ismert el, s ezt a jogszabályt kiterjesztették az új országrészre is. Ezzel valójában halálra ítélték a magyar felekezeti iskolákat. Középiskolai fokon már csak állami intézményeket ismertek el. E rendeletek hatására 1924-ig fokozatosan megszűntek a Vajdaságban a magyar felekezeti jellegű iskolák. A püspökök hiába fordultak 1922-ben a kormányhoz és a királyhoz. Budánovics bácskai apostoli adminisztrátor 1923. július 20-án, a kormányhoz intézett memoranduma szerint addig húsz bácskai zárdát, 212 katolikus iskolai tantermet vettek el állami iskolák céljára. Az államosított iskolákban átmenetileg ugyan szerveztek úgynevezett párhuzamos kisebbségi osztályokat, de ezekben magyarul alig tudó, görögkeleti vallású tanítók oktattak. Magyar tanítók képzéséről csak az 1930-as évek vége felé kezdtek Belgrádban gondoskodni. A minisztérium 1921. január 18-ai rendelkezése szerint a középiskolás ifjúságnak csat-

lakoznia kellett az egyházellenes szellemű Jugoszlavenski Sokolhoz. 1924-ben rendeletileg is megszűntették az iskolai vallásos egyesületeket, így többek között a Mária-kongregációkat is. Mivel Vajdaságnak nem volt papnevelője, bizonytalanná vált a magyar katolikus papi utánpótlás. A bácskai kispapok így szétszórta, Zágrábban, Diakováron, Szarajevóban, Spalatoban, Rómában tanultak. Az adminisztratívákban 1925-től igyekeztek újjászervezni bizonyos autonómiával az egyházközségeket, mivel azok az agrárreform, a nagybirtokhoz kötött patronátusi jogok miatt anyagi erejükben megrendültek. Államsegélyt kaptak ugyan az egyházak, de a katolikus egyháznak juttatott rész egyáltalán nem volt arányban a görögkeletiek juttatásaival. Számarányukhoz mérten, arányosítva mintegy 50 százalékos volt a katolikus segélyezés hozzájuk viszonyítva. A lakosság 47 százalékat képviselő görögkeleti egyház az államsegély 48 százalékat kapta, míg a közel 40 százalékat képviselő római katolikus egyház csak 23 százalékat.

Életbe nem lépett konkordátum

A vajdasági magyar katolikusok jogi helyzetét az 1935-ben megkötött konkordátumnak kellett volna biztosítani. Erről a kérdéstről 1920 óta folytak tárgyalások. 1933-ban a jugoszláv püspöki kar pástorlevelet adott ki a nyíltan katolikusellenes szokolnevelés ellen, ezt követően a szerb pravoszlávok és a katolikus horvátok-szlovének között rendkívül feszültté vált a viszony. Ezt a belpolitikai feszültséget kívánták feloldani a konkordátummal.

A megállapodásra – a Szentszékkal közösen kialakított változatában – valóban méltó helyet biztosított volna a katolikus egyháznak az államban, de ratifikálása a szerb ortodox egyház makacs ellenállása-tiltakozása miatt végül elmaradt, a konkordátum így nem lépett életbe. Tartalma szerint a püspöki kinevezéseknél az államnak sem javaslati sem beleszólási joga nem lett volna, ám a megnevezett püspökjelöltekkel szemben politikai kifogást tehetett harminc napon belül a Szentszéknél. Biztosította volna a püspökök és a Szentszék szabad érintkezését, kimondta a papság tevékenységének támogatását, felmentését a sorkatonai szolgálat alól. Elismerte ugyanakkor – kártérítés fizetése mellett – az agrárreform már megtörtént intézkedéseit, viszont biztosította az egyház birtoklási szabadságát, védte vallási vagyonát és a további kisajátítások-agrárreform esetén előzetes egyeztetést írt elő. Előírta a katolikusok számarányának megfelelő államsegélyt. Elismerte az állam az egyházi házasságjogot, s ezzel megszüntette a kötelező polgári házasságot. Biztosította a Katolikus Akció működését. Megengedte új szerzetesházak, szemináriumok és délszláv tannyelvű iskolák létesítését. Előírta a katolikus vallás tiszteletben tartását az ifjúsági tornaegyletekben, a szokolokban, ahol ezután – elméletileg – katolikus lelkészek is működhetek volna. Magyar szempontból fontos fejlemény, hogy a konkordátum a bácskai és bánsági apostoli kormányzóságokat püspökséggé alakította.

Heves belpolitikai viták után, az ortodox támadások miatt a kormány kénytelen volt meghátrálni, 1938 elején hivatalosan is kijelentették, hogy a konkordátum ügyét végleg leveszik a napirendről és nem ratifikálják. A katolikus egyház és a jugoszláv állam viszonya így rendezetlen maradt. Korábban amúgy más vallásokkal rendezték ezt a viszonyt: 1929-ben a szerb ortodox, 1931-ben a mohamedán, 1933-ben a protestáns és zsidó vallások helyzete rendeződött jogilag.

Mindezek ellenére a 30-as évek második felében – részben külpolitikai okokból – valamelyest enyhült a katolicizmusra és a magyarokra nehezedő nyomás. 1935-ben Belgrádban tanítóképzőt nyitottak, hogy ne csak szerbek oktassák a magyar gyermekeket. 1937-ben Szabadkán az egyetlen olyan 8 osztályos gimnázium mellett, ahol magyar tannyelvű tanítás is folyt az államnyelv mellett, a papi utánpótlás biztosítására kisszeminárium, ún. Paulinum létesült. Néhány esetben megkezdődött az államossított iskolaépületek visszaadása, ha az egyházközség telekkönyvi kivonattal tudta egykori tulajdonát bizonyítani.

Budánovics Lajos püspök és helynöke, Rajics Balázs – mindketten szláv érzelmű, de objektivitásra törekvő emberek voltak –, politikailag a szerbekkel szemben a horvátokhoz húztak. A magyar érdekekkel szemben a bunyevác-sokác érdekeket részesítették előnyben, amire a magyarság természetesen érzékenyen reagált. Elsősorban a vegyes nemzetiségű egyházközségek életében voltak ellentétek, például az iskolai hitoktatás nyelve kapcsán. Budánovics az államnyelvet részesítette előnyben, az 1936-os „egyházmegyei” zsinat rendelkezéseinek kiadásánál is, a nem latin nyelvű rendelkezéseket ugyanis csak szerb-horvát nyelven közölték. Ez a zsinat szervezte újjá az apostoli kormányzóságot, előkészítve egy önálló püspöki létre. Számos adminisztrátúra, később önálló plébánia is létesült, többek között nyelvi okokból, így lehetőség nyílt az említett konfliktusok kezelésére, magyar és egyéb nyelvű lel-

készségek létrehozásával.

A magyar megszállás, következmények

1941. április 6-án megindultak a német hadak Jugoszlávia ellen. Magyarország is belekeveredett a háborúba – Bánság kivételével elfoglalta, illetve megszállta a trianoni béke által Jugoszláviához csatolt területeket. Az uralomváltást örömmel üdvözölte Bácska katolikus magyarsága, nem sejtve, milyen megpróbáltatásokat hoz rá mindez a háború végén. Rajics Balázst, Budánovics püspöki helynökét azonnal börtönbe vetették, végül egyik híve mentette meg és érte el kiszabadulását. Budánovics püspököt is kezdettől fogva korlátozták a magyar katonai hatóságok; palotája előtt őr állt. A kultuszminisztérium kiküldöttként, a katolikus ügyosztály képviselőjében, az apostoli kormányzóság ügyeinek intézésére hamarosan megjelent Szabadkán Ijjas József, a Kalocsai Főegyházmegye papja (évtizedekkel később kalocsai érsek). Budánovicsot a magyar kormány szeretete volna eltávolítani Szabadkáról, de önkéntes távozásra nem sikerült rábírni. Hóman Bálint hívta Budapestre, de az ajánlatot visszautasította. 1941. május 26-án Budánovicsot június 1-vel felmentette Róttá nuncius az apostoli kormányzóság alól, és utódjául a kalocsai érseket rendelte. A valóságban – Zichy érsek megbízásából, mint érseki biztos – a továbbiakban is Ijjas József vezette a kormányzóságot.

Ezek után hagyta el Szabadkát Budánovics Beresztóczy Miklós és Ijjas József kíséretében, s egy ideig a dominikánusok pesti zárdájában lakott, majd internálták a mátraverebélyi ferences rendházba. Bárdossy miniszterelnök római útja alkalmával, június 5-én panaszkodott a püspökre XII. Pius pápának, és elengedhetetlennek mondta ellenséges magatartása miatt szabadkai plébániájáról való lemondását – erre Budánovics nem volt hajlandó. A plébániáról való lemondás végül nem is sikerült, s 1943-ban azután mátraverebélyi internálásából visszaengedték Szabadkára Budánovicsot.

Az apostoli kormányzóság egyik fontos tevékenysége ez idő tájt az 1918 utáni földreform által igénybe vett területekre telepített, túlnyomó részben ortodox dobrovoljacok részben önkéntes, részben kényszerű távozása után a megürült telepekre a Bukovinából hazatért székelyek letelepítése volt. Őt településről, és mintegy 13 ezer emberről volt szó, Hadikfalva, Istensegítség, Andrásfalva, Józseffalva és Fogadjisten néperől, akik szinte az utolsó pillanatban menekültek el Bácskába 1941. május 10. és június 16. között. Zömmel katolikus nép, Andrásvalván 466 református lélekkel. A papjaikkal együtt jöttek, és bácskai letelepedésüknél a falvakhoz általában háborús érdemeket szerzett „vitézeket” is telepítettek. Egy-egy falu népe itt általában több telepre szakadt szét, nem maradhatott együtt. A II. világháború végén szerb partizánok kivégezték az egyik székely telepes pusztát, Babapusztát 20-42 éves férfi lakosságát, s ettől megrettenve indultak útra a székelyek, átkeltek a Dunán, és Zala megyébe kerültek. Itt érte őket a háború vége, s általában a kitelepített németek volt otthonaiban kaptak helyet Baranya és Tolna megyében, valamint Bácska északnyugati szögletében.

1944 őszén súlyos megpróbáltatást élt át a bácskai apostoli kormányzóság. A német anyanyelvű hívek kényszerű és önkéntes távozásával elnéptelenedett vagy híveik számában erősen megfogyatkozott a német nyelvű bácsszentiváni, bácsújlaki, boróci, dernyei, dunacsébi, gádori, hódási, kerényi, körtési, küllői, milicsi, paripási, szentfülöpi, szépligeti és szilberekai plébánia, a wekerlefalvai és újpalánkai adminisztratúra és az apatini Jézus Szíve lelkészség. Hasonlóképpen megfogyatkoztak a német-magyar nyelvű Apatin, Bácsordas, Bácsstóváros, Ószivác, Őrszállás, Palánka, Regőce, Veprőd plébániái s a Bácsfeketehegy-Szeghegyen és Ópalánkán lévő lelkészségek, valamint a háromnyelvű bogyáni, dunabökenyi és zsablyai plébániák. Az említettek közül csak az apatini, hódási, őrszállási és palánkai parókiának maradt saját papja, a többi a szomszédos plébánosok voltak kénytelenek gondozni. Az apostoli kormányzóság 31 papja távozott el híveivel együtt Ausztriába vagy Németországba. A háború végén további 24 pap a trianoni határ mögé, Magyarországra menekült. A helyükön maradtak közül sokan erőszakos halál áldozatai lettek: Berger Antal (Tavankút), Piánk Ferenc (Ószivác), Petrányi Ferenc (Óbecse), Dupp Bálint (Csurog), Szabó Dénes (Tóthfalu) Virág István (Horgos), Werner Mihály (Martonos). Börtönben halt meg Takács Ferenc (Péterréve), Haug Antal (Csonoplya). A Szovjetunióban halt meg Scherer Lőrinc (Cservenka). 1944-ben halt meg még Novotny József (Palona), Varga Lajos (Mohói) és Gencel Pál, a diakovári egyházmegyének átengedett volt szabadkai segédlelkész.

A háború utáni egyházkormányzat

Bácska jugoszláv fennhatóság alá kerülése után 1944. december 20-án Grösz érsek megbízásából Budánovics Lajos püspök vette át az apostoli kormányzóságot mint vicarius generális. Ezt követően a jugoszláviai nunciatura 1946. június 13-án értesítette őt Bácska apostoli kormányzójává történt másodszori kinevezéséről. A püspök – hívei és papjai számára is megfogyatkozva –, nehéz körülmények között látott munkához. Az említett elnéptelenedett helyeken az épületek, templomok pusztultak. 1955-ben lett segédpüspök mellette későbbi utóda, Zvekanovic Mátyás. 1958-tól tíz év alatt Zvekanovic végigjárta egyházmegyéjét, hogy személyesen győződjék meg a tennivalókról. 1968. január 25-én kelt dekrétumával VI. Pál pápa a bácskai apostoli kormányzóságot Szabadka székhellyel közvetlenül a Szentszék alá rendelt püspökség rangjára emelte. Ekkor már jelentős volt a paphiány. 1942-ben még 207 papja volt az apostoli kormányzóságnak, 1968-ban már csak 87-en látták el a szolgálatot. Ehhez hozzájárultak a papképzés mostoha feltételei – a Paulinum egykori épületét 1958-ban államosították. 1962-től a Szent Teréz plébánia épületében kezdték meg újra a képzést, kapott új helyet a Paulinum, 1965-re 115 növendéke volt, de a növendékek több egyházmegyből jöttek, csak 60 volt közülük szabadkai egyházmegyes. A teológusok továbbra is szétszórta, Zágrábban, Diakováron, Fiumében és másutt tanultak.

A II. Vatikáni Zsinat után különösen nagy gondot jelentett a kisebbségek világában a népnyelvű liturgia bevezetése, a hívek igényeinek igazságos kielégítése. A papok általában horvát nyelvű szemináriumokban végeztek, így többnyire a horvát nyelvű liturgiát részesíthették előnyben.

Statisztika

A Bánság statisztikai adatai 1931-ben, az összlakosság anyanyelvi megoszlása tekintetében: magyar 94.714 fő, német 124.735 fő, délszláv 273.054 fő, egyéb 94.419 fő, összesen: 586.922.

A számadatok szerint a bánsági apostoli kormányzóság (melyet a belgrádi érsek joghatósága alá rendelték) katolikus lakossága a II. világháború végéig 95 százalékában magyar vagy német anyanyelvű volt. A magyarok és németek között itt elenyésző kisebbség volt csak protestáns vagy izraelita, viszont már 1918-ban kétharmados többsége volt a szerb és román ortodox híveknek. Az ortodox többség az elvándorlások miatt idővel csak fokozódott. 1944 végén innen is kitelepültek a svábok, ami tovább gyöngítette a katolikus arányt, és azt eredményezte, hogy a bánsági katolikus apostoli kormányzóság híveit tekintve csaknem 90 százalékban magyarrá vált. A térségben Trianon után 53 plébánia és 8 lelkészség volt, 119 filiával. A 62 lelkészi állomáson 76 pap dolgozott. A világháborúval, a németek távozásával szinte megszűnt 27 régi plébánia és két lelkészség.

Az egész Vajdaságot tekintve tehát a XX. század első felében igen jelentős változások történtek: míg az 1921-es népszámláláskor 1 millió 380 ezer lakosból 475 ezer vallotta magát görögkeletinek, addig 1961-ben 1 millió 854 ezer lakosból már 1 millió 17 ezer volt a szerb. A szerbek aránya tehát megduplázódott, ők foglalták el a kitelepült németek helyét.

A trianoni békével a pécsi egyházmegye 15 plébániája került jugoszláv területre Dél-Baranyában, a Diakováron székelő boszna-szerémi püspök joghatósága alá. Ezek a települések igen vegyes nyelvűek voltak. A szombathelyi egyházmegyből 18 muravidéki plébánia került a maribori püspök joghatósága alá.

Szerzetesrendek

A ferencesek Kapisztrán Szent János tartományához tartozó bácsi és szabadkai rendházait 1923-ban átcsatolták a Cirillről és Methódról nevezett zágrábi tartományhoz. 1943-ban létesült Léh Mátyás szépligeti plébános adományából az újvidéki ferences rendház, ez 1960-ig a kapisztráni provinciához tartozott, csak ekkor csatolták át Zágrábhoz. A II. világháború idején a szabadkai rendház néhány tagja a magyar uralommal ellenségesen viselkedett, és politikai feszültséget keltett, a bunyevácok Horvátországhoz csatlakozását kérve. Ez ellen a magyar hatóságok és a rendi vezetés is szóltak, a rend római generálisa imprudensnek nevezte a hasonló viselkedést.

A ferenceseken kívül a minoriták Pancsován, a sarutlan karmeliták Zomborban vezethettek egy plébániát. A piaristák Trianon előtt Nagybecskereken tanítottak, de épületüket még 1918 végén lefoglalták, majd 1920-ban a rendtagoknak rendőri kísérettel el kellett hagyni Jugoszláviát. 1942-ben

ugyan még visszatértek egy rövid időre Szabadkára, de tevékenységüknek a háború alakulása hamarosan véget vetett.

A női rendek közül a legjelentősebbek a szegény iskolanővérek voltak. A temesvári rendtartományhoz tartozó nővérek tanítottak Versecen, Nagybecskereken és Nákófalván, iskoláikat elvesztették, de maradtak közülük az említett helyeken. A kalocsai iskolanővérek Bácskában 1919-ben 21 helyen tanítottak elemi- és polgári iskolákban, óvodákban és árvaházakban. Iskoláikat elvesztve is általában kitartottak helyükön. 1930-ban római rendelkezésre független kongregációvá alakultak a bácskai nővérek. 1941-ben, a magyar uralommal újra Kalocsához kapcsolták őket, ez elől néhány nővér Zágrába emigrált, és oda helyeztette át a kongregáció székhelyét Iskolanővérek Bácskai Kongregációja néven. A magyar területen maradt nővérek visszakapták iskoláikat és három éven át ismét taníthattak. A második világháború után már rendházaikat is állami tulajdonba vették, így általában a plébánia épületekbe, harangozok házába kerültek, általában templomi és egyházközségi szolgáltatásokat végeztek. A zágrábi tagozat nővérei Szabadkára és Nagyfényre telepedtek vissza, 1958-tól ők vannak a Szent Teréz plébánia mellett a püspökség és szeminárium szolgálatában. A bácskai tagozatot a zágrábitól Róma teljesen függetlenítette, 1960-ban autonóm, közvetlenül Rómának alárendelt kongregációvá minősítette. Központjuk Magyararkanizsa lett. 1968-ban 128 volt a fogadalmas nővérek, és 21 a jelöltek száma. Magát a rendet tehát Jugoszláviában nem oszlatták fel, de ingatlanjait elvették.

Más nővérek is előfordultak a Vajdaságban, de viszonylag kis számban. Óbecsén például szegényházat vezettek a Salvator-nővérek még 1919 előtt és után is. Nagybecskerektől Muraszombatig előfordultak még Szent Vincés, Keresztes és Ferences nővérek is.

Kultúra, diplomácia

A két háború között még négy hitbuzgalmi lap jelenhetett meg Bácskában, a későbbiekben viszont szünet következett, és csak 1963-tól indulhatott újra Verbászon, illetve Újvidéken a Hitélet című havi lap. A jugoszláv állam és a Szentszék közötti hideg viszony csak a hatvanas években változott, 1964-ben kezdtek tárgyalásokat és 1966-ban írtak alá megállapodást-jegyzőkönyvet. Ezzel az állam biztosította az egyházak működésének alapvető szabadságát, s a kapcsolatok fenntartását Rómával. 1966-tól Rómában volt képviselője, és a Szentszék is küldött egy személyt Belgrádba, tehát bizonyos mértékben felújult a diplomáciai viszony. 1970-ben emelték a kapcsolatot magasabb szintre, ekkortól nuncius a belgrádi képviselő, Mario Cagna érsek.

1970-1971-ben nevezetes esemény, Szent István jubileumi év volt Bácskában, Zvekanovic püspök külön pásztorlevelet adott ki és magyarul misézett székesegyházában. Az ünnepségek több városra is kiterjedtek, s azokon a nuncius is részt vett. Előkerültek a magyar viseletek... A Bánságban ekkor kissé szerényebben ünnepeltek, de 1971 karácsonyán Jung Tamás nagybecskereki plébánost c. püspökké és apostoli kormányzóvá nevezték ki, s ezzel előléptek az 1935-ös (nem ratifikált) konkordátum szellemében a püspökséggé alakulás útján.

4. AUSZTRIA

A békeszerződések értelmében a győri püspökség 99, a szombathelyi 57 plébániája került Ausztria uralma alá. Itt jelentős számú német, és bizonyos horvát kisebbség is élt. 1919 őszén a bécsi nuncius már jónak látta a terület vezetését egy német papra bízni apostolicus delegátusként, amit akkor még a magyar püspökök kissé sérelmesnek éreztek. 1920 nyarán már maga az osztrák kormány is lépéseket tett a Vatikánban az egyházkormányzati rendezés ügyében, de XV. Benedek egyelőre várt a hatalmi viszonyok végleges rendeződésére.

1922. május 18-án született meg végül a burgenlandi apostoli kormányzóság az átkerült területekből, közvetlenül Róma alá rendelve, az aministrátor Piffl bécsi bíboros-érsek lett. A bécsi kormányzás nem volt tartós megoldás, érezték a helyi jelenlét szükségességét, ezért aztán a valós tevékenységet végző provikáriusok általában a burgenlandi terület papjai voltak. 1933-ban a konkordátum már Kismarton (Eisenstadt) székhellyel praelatura nullius rangra kívánta emelni az adminisztratúrát, amely egy lépés volt az önálló egyházmegyévé alakulás útján. 1949-ben elvált az adminisztrátori megbízatás Bécsből, és külön főpásztort kapott Burgenland, aki hamarosan c. püspök lett. 1954-ben László István lett az új apostoli kormányzó és c. püspök, 1960-ban őt nevezte ki XXIII. János a megalapított kismartoni püspökség első főpásztorává. László három nyelvű ember volt, magyar apától és horvát anyától,

aki Burgenlandban, német nyelvi környezetben nőtt föl.

Statisztika

Burgenland lakossága túlnyomó részben német és katolikus volt. Magyar település az átkerült területen csak négy volt, Alsóőr és Felsőőr (itt mintegy 1500 református is élt) Vas megyében, valamint Felső- és Középpulya Sopron megyében. Az 1920-as magyar népszámlálás szerint a lakosság megoszlása a következő volt: magyar 25.000, 8,4 százalék, német 221.000, 75 százalék, horvát 45.000, 15 százalék, egyéb 4 ezer, 1,3 százalék.

Vallás tekintetében: 1923-ban 243 ezer katolikus mellett 37 ezer evangélikus, 1.600 református és 3.723 izraelita élt.

1926-ban az elemi iskolák közül 221 volt katolikus, 60 evangélikus, 1 izraelita, 7 magán, 48 állami és 14 községi. Az oktatás nyelve az öt magyar többségű községben magyar volt (8 iskolában, 13 tanítóval), a többi iskolában német.

5. MI A TEENDŐ?

Miután áttekintettük a környező országokban maradt magyar katolikusok helyzetét, fölteszük a kérdést: mi a teendőnk? A francia porosz háború után, amikor a franciák elveszítették Elzász-Lotharingiát Gambetta nemzetvédelmi miniszter azt mondta: „mindig rá gondolunk, de sohasem beszélünk róla”. Az a véleményem, hogy nekünk gondolni kell rá, beszélni róla, és amit lehet meg kell tenni érdekükben. Jól tudjuk, hogy az a megoldás, ami jelszóként kis plakettekre is felkerült, amely a töviskoronás történelmi Magyarországot ábrázolta benne a trinanonival és az alatta lévő felírás: Maradhat ez így? Nem, nem soha.

Ma ez nem azt jelenti, hogy reális reményünk lenne az eredeti helyzet visszaállítására. De arra igen, amit a nádudvari templom egyik kupolafestményén látunk: Szent István király mellett az angyal széttépi a Lex Trianon nevű végzést. Mi nem valljuk a történelmi szükségszerűség megmásíthatatlanságát, az anankét vagy a fatalizmust, de még a predesztinációt sem, hanem azt mondjuk: a történelemnek mi is alakítói vagyunk.

Kapják meg elszakadt magyar testvéreink a teljes állampolgári jogokat, az emberi bánásmódot, amiben benne van, hogy a magyarlakta területeken őrizhesse magyarul annak minden inkulturációjával katolicitását az ott lakó nép. Örvendetes, hogy az elmúlt évek püspökkari találkozásai a környező államok főpapjaival már ebbe a sebeket begyógyító irányba mutatnak.

Irodalom:

Salacz Gábor: A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt. München, 1975.

Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Budapest, 2001.

Raffai Ernő: Magyar tragédia. Püski Budapest, 1995.

Dr. Vecseklőy József: Nemzetgyilkossági kísérlet. Trianon 1919. Párizs. Lakitelek, 1993.

Herdics György – Zsidó János: A római katolikus egyház (Szlovákiában). Kézirat.

Rubicon: Történelmi magazin. Trianon különszám. 2010./4.-5. szám

Triliánon árnyékában

Statisztikai adatok és megfigyelések a Kalocsai Főegyházmegye 20. századi történetéhez

Bevezető

Egy-egy évszázadot röviden jellemezni, meghatározni sosem könnyű feladat. De az átlagosnál is nehezebb a dolgunk a Kalocsai Főegyházmegye 20. századi története esetében, mely bővelkedett sorsdöntő fordulatokban, és „címlapra kívánczó”, időnként felemelő, máskor tragikus eseményekben. A korábbi évszázadokhoz képest példátlan módon, soha nem tapasztalt tempóban alakultak át a működést meghatározó alapvető keretek: a terület és a népesség, az intézményrendszer, az anyagi körülmé-

nyek-lehetőségek. Szinte minden területen egyaránt előfordultak történelminek nevezhető maximum- és minimum értékek.

Sosem élt több katolikus hívő a főegyházmegyében, mint a 20. század elején. Trianon után viszont a hívek 70 százaléka határon túlra került, s az ország legkisebb egyházmegyéje lettünk, ahol a magyar katolikus hívek aránytalanul kicsiny része (csak kb. 3 százalék) élt. A 20. század közepén volt a legfejlettebb az intézményrendszer, ekkor működött a legtöbb plébánia-lelkészség, és ekkor szolgált a legtöbb pap a történelmi főegyházmegye területén. Minden szolgálati helyre átlagosan két lelképásztor jutott. A létszám azonban három évtized alatt feleződött, és az évszázad végére „oldallagos” ellátású, vagyis helyben lakó pap nélküli lett a szolgálati helyek több mint 40 százaléka. Soha nem volt több papnövendék és papi hivatás, mint a 20. század közepén, és soha sem volt kevesebb, mint két-három évtized múlva. 1945-ben, a földbirtokviszonyok rendezésének jegyében veszítette el a Főegyházmegye több mint 80 ezer holdas nagybirtokát, a korábbi intézményrendszer működésének egyik legfontosabb anyagi biztosítékát. Soha nem működött még annyi katolikus elemi/általános iskola és tanító, mint 1947-ben, és „egy tollvonással” tűnt el valamennyi az egyház hatásköréből az 1948-as államosítással. A pártpolitikai „erőtér” az ötvenes években számos pap pályáját-életét törte meg (börtön, rendőri zaklatás, lelképásztori tevékenység akadályozása), ugyanakkor számos papi karriert indított el és gyorsított fel (békepapi- és egyéb társadalmi megbízatások, akár országgyűlési képviselőség). Soha nem látott tömeg, vallásos százezrek vették körül Grösz József érseket az 1948-as Mária-év rendezvényein, és korábban soha nem tapasztalt elhagyatottságot élt meg három év múlva, letartóztatása után magánzárkájában, az ÁVH pincéjében. S a koncepciók pert, a börtönt a szabadulás után követhette még magas szintű állami elismerés-kitüntetés... Végül nem szabad említés nélkül hagynunk a templomok életének változásait sem: a zsinati liturgikus reform soha nem látott átrendeződést eredményezett a szentélyekben, például szembemiséző oltárok állításával, nemzeti nyelvhasználatával vagy éppen korábban elképzelhetetlen, gitáros misékkal.

Az iménti felsorolás után nem túlzás, ha a történetek kapcsán végleteket vagy szélsőséges körülményeket emlegetünk. E végletek váltakozása a 20. század egyik jellemző tulajdonsága, mely alapján az évszázadot a Kalocsai Főegyházmegye történetében a változások évszázadának is nevezhetjük. A 20. század „hullámvasútján” egyáltalán nem volt könnyű az Egyház évezredes küldetését teljesíteni. Pusztán emberi ésszel-erőfeszítéssel szinte lehetetlen volt a folyamatos politikai-, társadalmi-, gazdasági-, kulturális- és technikai változások közepette, a változások évszázadában a Változatlant felismerni, és hűségesen képviselni... De mégis lehetséges volt Isten kegyelmével, minden nehézség, gyengeség és kiszolgáltatottság ellenére.

Terület, határok, szervezeti keretek

1923-ban a történelmi Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye területének közel egymillió fős népességéből 674 ezer volt a katolikusok száma. A hívek nemzetiségi összetételére vonatkozóan nincsenek pontos adataink, így arra csupán a lelképásztori nyelvhasználatból következtethetünk: eszerint a magyar nyelvű plébániák aránya 40 százalék, a német nyelvűeké 14 százalék, a délszláv nyelvűek aránya pedig 1-2 százalék volt. A legjellemzőbb mégis a különböző nyelvek-nemzetiségek együttélése (45 százalék), és ezen belül is sok helyütt használták mindhárom említett nyelvet a lelképásztorkodásban (16 százalék). A 150 plébánia és lelkészség közül a Trianoni döntés eredményeként 60 maradt Magyarország területén, 204 ezer katolikus hívővel, és továbbra is többnyelvű volt a plébániák harmada. A határon kívülre, Jugoszláviához került 90 plébánia-lelkészség keretein belül 470 ezer katolikus élt, s ez a korábbi érsekség igen számottevő részét, egyház-szervezetének 60, híveinek 70 százalékát jelentette. Az ő gondozásukra a Szentszék 1923. február 10-én, Szabadka központtal létrehozta a Bácsi Apostoli Adminisztratúrát. Kalocsa számára ez a területvesztés – leszámítva az 1941-1944 közötti, rövid időszakot – véglegessé vált, bár Róma az Apostoli Adminisztratúrát végül csak jóval később, 1968-ban nyilvánította önálló egyházmegyévé.

1923-ban a nagy múltú Kalocsai Főegyházmegye az ország legkisebb egyházmegyéjévé vált, ahol hazánk katolikus lakosságának alig több mint 3 százaléka élt, s a következő jelentős, maradandó változás csak hetven évvel később, 1993-ban történt a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye létrehozásával. Azóta az egyházmegye határai lényegében illeszkednek Bács-Kiskun megye területéhez. A II. János Pál pápa nevéhez fűződő, 1993-as átszervezés eredményeként egyébként igen jelentős volt a növekedés, a régi egyházmegye mind területét, mind pedig lakosságát tekintve megduplázódott, területe

3.979 km²-ről 8.400 km²-re, híveinek száma 200 ezerről több mint 400 ezerre nőtt. A 2008-ban megjelent adatok szerint a megye lélekszáma 547.459, ebből katolikus 379.423 (70 százalék). A plébániák (lelkészségek) és templomigazgatóságok száma összesen 129, a templomoké és kápolnáké 151. Az egyházmegyének 107 papja és 12 állandó diakónusa van. A terület és a hívek létszáma alapján a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye egyaránt a hatodik az összesen tizenhárom magyar egyházmegye sorában, vagyis mai méretei átlagosnak-közepesnek tekinthetők. A 20. század sematizmusai számos érdekes statisztikai adatot rejtenek, melyek áttekintéséhez és elemzéséhez a továbbiakban két táblázatos adatgyűjtést is közlünk.¹

A Főegyházmegye népességének vallási megoszlása

Terület, év	r. kat.	gör. kat.	ortodox	evangélikus	református	izraelita	egyéb	összlakosság
Kalocsa-Bács 1909	636.954	10.447	132.046	87.030	46.766	26.379	416	940.038
Kalocsa-Bács 1923	674.607	12.889	156.665	63.927	46.601	18.635	3.797	977.122
Kalocsa 1927	202.484	78	533	19.273	14.233	6.161	1.823	244.507
Bács 1929	479.211	12.160	175.832	70.001	29.549	16.708	3.528	786.989
Kalocsa 1936	290.670	261	535	19.232	15.473	4.979	1.984	338.113
Bács 1941	459.610	-	196.103	95.792		33.391	784.896	
Kalocsa-Bács 1942	738.212	14.313	155.853	84.238	49.098	16.548	5.978	1.064.240
Kalocsa 1950	239.754	473	626	20.036	21.540	1.620	4.455	288.504
Kalocsa 1975	218.529		-					259.171
Kalocsa 1990	200.474		-	-	-		-	241.109
Kalocsa-Kecsk. 2000	422.406	-						557.112
Népszámlálás 2001	358.685	1.605	311	17.099	60.317	202	108.284	546.517
Kalocsa-Kecsk. 2008	379.423		-	-				547.459

¹ A statisztikai adatok forrásai az egyházmegyei évkönyvek (Schematismus, Névtár, Almanach), az 1975 előtti időkből latin, később magyar nyelven. A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye teljes területére vonatkozóan a következő évekből: 1909, 1923, 1942. A Trianon után Magyarország területén maradt, Kalocsai Főegyházmegye területére: 1927, 1936, 1950 (kéziratban), 1975, 1985, 1990. A Bácsi Apostoli Adminisztrátúra területére: 1929, 1941. A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye területére 2000, 2008. Továbbá a népszámlálás adatai: Népszámlálás 2001. 5. Vallás, felekezet. Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 2002.

A vallási megoszlás tekintetében a katolikus többség az egész évszázadon át kétségtelen, s ez a többség markánsabb az országos átlagnál. Míg a katolikusok országos aránya az össznépességet tekintve 60-65 százalék volt, Főegyházmegyénk esetében ez a szám 68-85 százalék között mozgott. (Változásai a különböző korszakokban: Kalocsa-Bács 68-70 százalék, Kalocsa 80-85 százalék, Kalocsa-Kecskemét 75-70 százalék).

Figyelemre méltó, hogy a Kalocsa-Bácsi érsekség második legnépesebb vallási közössége a görög keleti (szerb ortodox) volt, melynek létszáma a 20. század első felében 150-200 ezer között mozgott. Egy másik jellegzetesség, ami eltér az országos átlagtól, hogy a protestáns egyházak aránya összesség-

gében mindvégig csak körülbelül a fele volt az országos átlagnak, és 10-14 százalék között mozgott. Köztük hosszú időn át az evangélikusok voltak többségben (elsősorban Bácskában), s ez a helyzet csak az 1993-as határváltozás után fordult meg a reformátusok javára (nyilvánvalóan a Kiskunság területének köszönhetően).

Bácska elvesztése után a katolikus valláson kívül tulajdonképpen nem maradt másik, létszámát tekintve hasonlóan jelentős („százezres”) vallás a Fő-egyházmegyében. A 2001-es népszámlálás adatainál viszont érdemes az „egyéb” oszlopban szereplő számra felfigyelnünk, mely két részből adódik össze: egyrészt sok kis vallási közösség összesen mintegy 6 ezres lélekszámát jelenti, másrészt 102 ezer vallás nélküli, azaz elvallástalanodó, „közömbös” állampolgárt takar, s ez utóbbi szám a 20. század első felében még csak alig néhány ezres volt. Szomorú tanulsága a táblázatnak, hogy a század második felének éppen ez a legszembetűnőbb vallási változási folyamata a lakosság körében: a magát vallástalannak, egyházon kívülinek valló tömeg százezres növekedése.

A sematizmusok adatai szerint a katolikus népesség a 20. század első felében a magyarországi részen szépen gyarapodott, míg a bácskai, határon túli részen kis mértékben csökkent. A növekedési folyamatban törést jelentett a második világháború, ezt követően az egyházmegye átszervezéséig, majd azután is folyamatos csökkenés tapasztalható, amely a területről történő elvándorlással, a népesség fogyásával és az elvallástalanodással függhet össze. (A sematizmus és a népszámlálás adatainak eltérése az ezredfordulón érthető, hiszen más volt a számítás alapja. Egy megkeresztelt, egyházi nyilvántartásokban szereplő felnőtt személy nem biztos, hogy vallásosnak mondta magát a népszámlálás adatgyűjtőinek kérdésére.)

Figyelembe véve a népesedési tendenciákat s az említett folyamatokat, sajnos előre vetíthető, hogy a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye katolikus híveinek csökkenő száma hamarosan elérheti a száz évvel ezelőtti Kalocsa-Bácsi Érsekség hívő-létszámának felét. Ez a „feleződés” még akkor is sokatmondó és figyelmeztető jelenség, ha figyelembe vesszük, hogy időközben komoly területi változások is történtek, s a két adat így egy az egyben nyilván nem hasonlítható össze. (Az összevetés azonban mégsem teljesen hiábavaló, hiszen száz éve 128 plébánia-lelkészség működött, manapság 124, az egyházszervezet nagysága tehát hasonló.)

Az egyházszervezet, papság és szerzetesek adatai

Terület, év	plébánia/ lelkészség	plébános, lelkész	káplán	tanár, hit- oktató	nyugdíjas	teológus halig./ kissze- mina- rista	összes pap/ kül- föld	szerzetes rend/ ház/ fő
Kalocsa- Bács 1909	128/2	130	87		19	46/48	284	5/38/691
Kalocsa- Bács 1923	147/3	149	76	20	19	36/35	287	8/49/-
Kalocsa 1927	63/1	64	25	13	12	25/41	139	6/17/517
Bács 1929	90/24	112	19	5	3	19/129	145	7/28/-
Kalocsa 1936	65/2	67	40	15	11	32/23	159	9/25/575
Bács 1941	92/22 (39)	115	73	12	2	25/98	219	7/34/-
Kalocsa- Bács 1942	156/35	191	103	24	19	44/135	392	20/68/856
Kalocsa 1950	68/19	87	43	26	18	29/47	225	
Kalocsa 1975	72/5	79	26	5	15	10/-	139/26	-

Kalocsa 1990	72/5	61	4	3	17	12/-	95/18	2/2/-
Kalocsa- Kecsk. 2000	113/11	72	9	1	17	10/-	103/9	11/13/-
Kalocsa- Kecsk. 2008	124	71	14	1	22	18/-	103/4	11/13/-

Rátérve a Főegyházmegye szervezetét és papságát ismertető táblázatra, elsőként talán azt emelnénk ki, hogy Trianon hatása kissé eltérő volt az egyházszerkezet, a népesség és a papság létszámának tekintetében: míg a plébániák-lelkészségek és a katolikus hívek terén Kalocsa vesztesége 60-70 százalékos volt, addig a magyarországi részen maradt a papság közel fele. Vagyis a korábbi hívek 30 százaléka a papok 50 százaléka látta el. Az ezt követő két évtizedben azután mindkét oldalon a papság létszámának jelentős gyarapodása figyelhető meg, amely nyilvánvalóan meghaladja a hívek létszámnövekedésének arányát-mértékét. Így alakult ki a 20. század közepére az a helyzet, amikor egy-egy szolgálati helyre átlagosan két lelkipásztor is jut, és az egy papra jutó hívek száma összességében alig több mint ezer. Mindezek hatását erősítette közel ezer szerzetes jelenléte-munkája is. Az egyházszerkezet és a klérus tehát a statisztikai adatok tükrében a század közepén volt a csúcson, ereje teljében. Éppen akkor, amikor politikai alapon megkezdődött módszeres üldözése. 1950 után megcsappant az utánpótlás, politikai nyomásra korlátozták a teológus hallgatók létszámát, s ez hosszú távon, a papság egy részének üldöztetésével, külföldre menekülésével és hivatás-elhagyásával ill. a szekularizáció erősödésével együtt fejtette ki kedvezőtlen hatását. A Kalocsai Főegyházmegye területén élő papság létszáma 1950-1990 között 58 százalékkal csökkent, az egy papra jutó hívek száma pedig kétezerre nőtt. A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegyében az ezredfordulóra az oldallagosan ellátott (vagyis helyben lakó pap nélküli) plébániák és lelkészségek száma 52 volt (az összes plébánia-lelkészség 42 százaléka), az egy papra jutó hívek száma pedig meghaladta a négyezret. A Főegyházmegye szervezetét tekintve, a plébániák lelkészségek száma a század első felében jelentősen nőtt, a kalocsai rész esetében például 1923-1950 között másfélszeresére (60-ról 87-re). A legjellemzőbb változás ebben az időben a lelkészségek (vikáriák, helyi káplánságok) számának gyarapodása. A folyamat a bácskai részen volt az erősebb, s ez összefüggésben állt azzal, hogy a különféle nemzetiségek közötti békét így szerették volna minél inkább biztosítani. A több nemzetiségű plébániáknál ui. önállóan működő rész-egyházakat, ún. vikáriákat különítettek el nemzetiségek szerint, anyanyelvű lelkipásztort biztosítva. (Korábban az iszteriszteletek nyelve, ugyanazon templom használatának-kezelésének eltérő szokásai gyakran okoztak konfliktusokat a vegyes plébániákon, amelyet azután a politikai körülmények is tovább terheltek.) Az 1941-es évben Bácskában 22 hasonló vikária mellett még 39 létrehozását tervezték-szervezték.

A Főegyházmegye magyarországi részén elsősorban a hívek létszámának gyarapodása és a lelkipásztori ellátás hatékonyságának növelése tette szükségessé az újabb lelkészségek szervezését, és a folyamathoz kedvező háttérrel biztosított a lelkipásztorok számának már említett, jelentős növekedése (1944-45-ben megjelentek a Délvidékről menekült papok is). Az 1950-es években azonban ez a folyamat lelassult, és néhány új plébánia szervezésétől eltekintve le is állt, a lelkészségek száma ezután inkább csökkent (a népesség létszámával együtt).

A táblázat adatai kapcsán érdemes még megjegyeznünk, hogy a főállású hitoktató-tanár papok elsősorban a városokban tevékenykedtek, és nagy segítséget jelentettek a helyi lelkipásztorok munkájában. 1950-től azonban tevékenységük ellehetetlenült, ezután már csak teológia tanári és szemináriumi megbízatások fordulnak elő, a papképzés szolgálatában. A papság teljes létszámának adatainál az 1950-es évektől egy-egy második szám is előfordul, amely a külföldön tartózkodó (általában különféle okokból külföldre menekült) papokat jelenti. 1975-ben ez a szám 26. Az „elvándorlás” valójában ennél jelentősebb volt, itt csak azok a nevek szerepeltek, akik még éltek, és akiknek megmaradt a kapcsolata az egyházmegyével. Nem szerepel a táblázatban, de a sematizmusok közölnek adatokat a papi hivatást elhagyók számáról is: 1942-1975 között 17, 1975-1985 között 4, 1990-ben pótlólag újabb 7, 1990-2000 között 5 nevet találunk, ez összesen 33 személy. A külföldre menekültek és pályaelhagyók száma összesen mindenképpen meghaladta a hatvanat, vagyis látható, hogy ezek a jelenségek is jelentősen hozzájárultak a papság létszámának fogyásához a 20. század második felében. 2000-ben a feltüntetett számok mellett még 12 szerzetes is végzett lelkipásztori szolgálatot.

A szerzetesek számadatainál érdemes megjegyeznünk, hogy azok nagyobb részét a női rendek-kongregációk (elsősorban a Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Iskolanővérek) házai és apácai jelentették, a férfi szerzetesek száma a 20. század első felében-közepén nem érte el a százat a kis egyházmegye területén (ők összesen három rendházban éltek: Kalocsán jezsuiták, Baján ferencesek és ciszterek)

Lakatos Andor
Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár

Kalocsai látkép

Kórház

Nagy utca

Emlékbeszéd a mohácsi csata évfordulóján

(2010. augusztus 29. 11:26.)

Szeretettel köszöntöm a szentmisére összegyűlt híveket, úgy is, mint a Pécsi Egyházmegye metropolitája, a szentkoronát hozó Asztrik érsek 90. utóda. Itt, Mohácson, még inkább Tomori Pál hős kalocsai érsek 41. utódeként szeretném a csatatéren elesettekért a szentmisét bemutatni.

Nemzetünk emlékezete mindörökre összekapcsolja Mohácsot nagylétünk nagy temetőjével. S ha van a mohácsi csatának tanulsága, amely történelmünk jobbik énjét megvalósító személyben összpontosul, az Tomori Pál, aki kénytelenségből, s a pápa iránti engedelmességből vállalta el a kalocsai érseki széket, majd pedig a csata fővezérségét. Minden bizonnyal ebben a városban kisiskolás kortól elevenen él a mohácsi csata emléke és mindenki ismeri végzetes kimenetelét.

A történelmi emlékhely az egész nemzet számára nemzeti sírkert is. A történelemtudomány szinte részletekbe menően feldolgozta a csata előzményeit, lefolyását és következményeit.

Van abban valami döbbenetes, hogy a csata Keresztelő Szent János vértanúságának a napjára esett. Ahogyan a Krisztusra mutató próféta a meggondolatlan politikai intrikának, önérdeknek és szenvedélyeknek lett a véres áldozata, úgy a Mohács harcmezéjén elesett hőseink sem csupán az oszmán túlerő áradata, hanem szintén a meggondolatlan politikai intrikák, önérdékek miatt lettek vértanúvá. Ma már nem látható a mohácsi síkon egyetlen moha lepte gödör sem – Kisfaludy Károly költőnknek még szemé elé tárult a látvány –, ahová deli termetű magyar ifjak összerúgított holttesteit hántolták el.

A csata előtt mondta Perényi Péter váradi püspök: „Azt a napot, amelyen lesz, húszezer magyar vértanúságának kell majd szentelni, akiket Tomori Pál vezérükkel Krisztus vallásáért megöltek, s azok szentté avatásáért majd Rómába kell küldeni a kancellárt.”

Ha nem is szenteket, de tiszteletre méltó hősokeket ünneplünk bennük. Nem idegen érdekekért, hanem hazájukért, a kereszténységért adták életüket.

A legszívszorítóbb ebben az: tudták a csata végzetes kimenetelét és biztos halálukat.

Drágffy János országbíró és egyben a csata zászlótartója korábban megírt végrendeletéhez kiegészítést tett, amit apródjával három példányban családjához küldött. „Az ispotályra nagy gondot viseltek, a szegények benne ne éhezzenek... Úgy cselekedjete, hogy nekem ítéletnapján ellenségeim ne legyenek... az isteni szolgálatok meg ne szűnjenek, mert az én lelkem üdvössége ezekről függ.”

Mennyire megszívlelendő ez a gondoskodás a bajbajutottakról, a szegényekről és lelke üdvösségéről. Drágffy Jánost vérbefagyva találták, holtan. Testével a Szűz Máriás lobogót takarta, védelmezte.

Ugyanez a nagylelkűség jellemezte Tomori Pált is, aki megbecsült katonából – magánéleti tragédiák után – isteni sugallatra ferences barát lett. Mindenéről lemondva a szerzetben kereste lelki egyensúlyát. Amilyen elszántan vívott egykor a harcmezőkön, éppoly elszántan küzdötté végig a lélek harcait. Az ég kegyelmét alázatos lélekkel, sokszori esedezésekkel iparkodott kiérdemelni az irgalom Atyjától – így emlékeztek meg róla a kortársak.

Kalocsai érsekként is megmaradt egyszerű szerzetesnek. Két obszerváns ferencrendi szerzetes volt a kísérője, de nem vetette le a szerzetesi ruháját érsekként sem. Azt kérte a Szentszéktől, hogy az ütközet napján teljes búcsút engedélyezzen azoknak, akik a hit és a haza védelmében elesnek. A csata végzetes volt a magyarságra nézve. Szekfü Gyulával egyetértve kijelenthetjük: ha nincs Mohács, nincs Trianon se.

Az egykori híres magyar királyság Mohács után 150 évre a török hódoltság területévé vált, amelyen települések százai, de inkább ezrei tűntek el a föld színéről, s a Mátyás korában 4 milliós Magyarországa a hódoltság végére 1 millióra zsugorodott.

Az egész magyar közigazgatás összeomlott.

Történelmi családok veszték oda.

A magyar katolikus püspöki kar jelentős része is odaveszett.

Méltó, hogy legalább ilyenkor néven nevezzük őket. Tomori Pálon kívül meghalt Szálkái László esztergomi érsek, Perényi Ferenc váradi püspök, Móri Fülöp pécsi, Paksy Balázs győri, Csaholy Ferenc csanádi, Palinai György boszniai püspök.

Az egri püspök azért nem vesztett oda, mert elküldték a táborból, hogy legalább egyvalaki maradjon Magyarországon a hierarchia tagjaiból. Mit mondhat nekünk egy ilyen évforduló az elégikus emlékezésen túl?

Hazánk mai válságát – hasonlatos módon – ugyancsak erkölcsi válság okozta.

Akkoron is voltak mindennek haszonélvezői. Még a pusztulásnak is. A nádor, Báthory István, menekülés közben még kifosztotta a pécsváradi apátságot.

Ugyanezt tapasztaltuk a magunk mögötti években: a közvagyonot elprédálták, az országot eladósították, a legmagasabb adókat ebben az országban fizették, a népesség fogyott, egyre öregebb és beteggebb lett. Mindennek kellő okot találtak. Ha talán nem is erkölcsös, amit tesznek, de jogszerű.

Ilyen helyzetből Tomori Pálhoz hasonló nagylelkű emberek tudják kimenteni a hazát. Szekfü Gyula írta róla: „ha Tomori nincs, nem gondolhatnánk Mohácsra anélkül, hogy a szégyen el ne égetné orcánkat. ...Hatalom és pénzsóvár társai közül az egyetlen, aki önzetlenül magasabb érzésből, vallásos kötelességből szolgálja az országot... az aki, hogy itt volt fáradt és dolgozott, pusztán ezzel megmenti a magyar életerőbe vetett hitünket, ...mert volt legalább Egy, aki akarta Magyarország megmentését.”

Az országot megmenteni csak önzetlenséggel és hittel lehet, így indulhat el a felvirágzás útján. Mi keresztény emberek vagyunk, és nem lehet szívünkben gyűlölet egykori legyőzőink iránt. De az igazságot ki kell mondanunk, és nem lehet pusztá udvariasságból úgy tekinteni arra a korra, mintha az a békés virágzásnak a kora lett volna.

Jó szívvel Szulejmán szultánnak nem lehetett volna szobrot emelni Magyarországon. Bár a török emberek úgy gondolnak erre az időre, mintha a barátság szövődött volna a két nép között – ez csupán az utókor sok mindent megszépítő emlékezete.

A harcokban elesetteken kívül megszámlálhatatlan a rabszíjra fűzött emberek tömege, akiket idegenbe hurcoltak, s akik közül az életben maradtak még ma is magyaráboznak mondják magukat Afrikában. Kimondhatatlan sok szenvedést okozott az akkori szülőknek, akiknek fiú gyermekét elrabolták és janicsárrá nevelték.

Itália földjén kívül a reneszánsz művészet magyar földön virágzott leginkább, épületekben, képzőművészetben, könyvkultúrában. A török hódoltság után azonban romba döntött templomok, kolostorok, felégetett falvak maradtak. Van egy magyarrá lett török költő, Széfeddin Sefket bej, aki egyik versében ezt az őszinte sort vetette papírra: „harcos hősöm Szolimán ne ítélj el engem, másfél század bűnéért kell most vezekelnem”.

Paradox, hogy Péccsel együtt Isztambul lett Európa kulturális fővárosa. A mai törökök nem felelősek országunk akkori pusztulásáért, de történelmi igazságot szolgáltatathatnának. Erre azonban semmi remény, hiszen az örmények lemészárlását sem ismerik el, pedig ez nem is volt annyira régen. Nem várhatjuk tehát, hogy tőlünk bocsánatot kérjenek. De nekünk legalább az igazságot ki kell mondanunk, mert az igazság – Jézus szava szerint – megszabadít minket (Jn 8,32).

A hősökre való emlékezés nem fejeződhet be a tragédia komor színével.

A kereszténység a remény vallása.

Azok, akik elestek a mohácsi csatában, hitünk szerint eljutottak Istenhez, hiszen életüket adták bárátaikért, hazájukért. Nekünk imádkoznunk kell értük, mert szent és üdvös dolog imádkozni a halottakért, hogy fölloldozást nyerjenek bűneikből, és eljussanak Isten örök országába. Mohácsnak, a hős vértől pirosult gyásztérnek az emléke pedig kötelezzen bennünket a hazaszeretetre.

Imádság a mohácsi csatatéren

(2010. augusztus 29. 15.00 óra)

Urunk és Istenünk, a Szentírás arra tanít bennünket, hogy szent és üdvös dolog imádkozni az elhunytakért, hogy feláldozást nyerjenek bűneiktől.

Mi azokért imádkozunk ebben az órában, akik 1526. augusztus 29-én, Keresztelő Szent János vértanúságának a napján, itt a mohácsi csatatéren életüket adták a hazájukért, kereszténységükért, szeretteikért. Jézus Urunk tanítja, hogy senkinek nagyobb szeretete nincs, mint aki életét adja barátaiért (Jn 15,13).

A hősök között leginkább azokra gondolunk, akikben a bátorság az áldozatot vállaló szeretetre építkezett, és így adták oda életüket a haza javáért. A több ezer névtelen halott mellett külön meg kell emlékeznünk II. Lajos királyunkról, Tömöri Pál kalocsai érsekről, Szálkai László esztergomi érsekről, Perényi Ferenc váradi, Móré Fülöp pécsi, Paksy Balázs győri, Csavoly Ferenc csanádi, Palinai György boszniai püspökökről, velük együtt harcoló prépostokról, tábori papokról.

Az ország vezetői közül pedig Drágffy János országbíróról. A főtisztviselők közül: Országh Ferenc, Korlátkői Péter, Trepka András, Horváth Simon országnagyokról. A királyi pohárnokok és kamarások közül: Széchy Tamásról, Perényi Gáborról, Sárkány Ambrusról, Pálóczy Antalról, Frangepán Mátyásról, Bánffy Zsigmondról, Hampó Ermszt Ferencről, Batthyány Jánosról, Szapolyai Györgyről és a 24 ezer jobbára névtelen halotról, akinek holttestét a hőslélekű Kanizsai Dorottya temettette el embereivel.

Gondviselő Atyánk, történelem ura, légy irgalmas bírása a hősi áldozat tanúságtételét felmutató halott katonáinkhoz és add meg nekik az örök élet hervadhatatlan koszorúját, azoknak, akik szilárdan kitartottak és reménytelennek mondható helyzetben is odaadták életüket. Te, Urunk, nem feledkezel meg azokról, akik ártatlan áldozatok voltak. Tőled nyerjenek kárpótlást, értünk áldozattá lett Bárány, aki szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szív fel nem foghatja boldogságot készítesz azoknak, akik ragaszkodnak neved megvallásához, és őszinte lélekkel keresnek Téged, az igazságot szolgáló igaz bírót. Fájdalmas Anya, szomorúak vigasztalója, Mária, ki a kereszt alatt állva haldokló Fiadra feltekintve hűséges maradtál Isten ígéreteihez, akinek zászlaja alatt harcoltak hős eleink, karold fel oltalmazó szereteteddel az elesetteket. Patrónánk és Nagyasszonyunk, oltalmazd magyar tieidet, katona halottainkat, hogy az örök élet örömeit elnyerjék és a mennyben társai legyenek szent példaképeinknek:

Istvánnak, a minden magyar katona védőszentjének; Lászlónak, a lovag-királynak; Imrének, a harcoló ifjak pajzsának és menedékének; a katonákat buzdító Kapisztrán Szent Jánosnak, Krisztus Urunk által, aki a keresztfán győzelmet aratott a bűn, a sátán és a halál felett. Ő él és uralkodik mindörökkön örökké.

Adj Uram örök nyugodalmat nekik és az örök világosság fényeskedjék nekik! Urunk, Jézus Krisztus, örök dicsőség királya, oldozd fel elhunyt híveid lelkét a bűn minden bilincsétől, újítsd meg lelkünket kegyelmed erejével. Szent Anyánknak, a magyarok védőasszonyának pártfogása legyen örömünk forrása. Fogadd el imánkat azokért, akikről ma megemlékezünk. Vezesd át a halálból őket abba az életbe, melyet egykor választottaidnak megígértél Akiért élsz és uralkodói, mindörökkön örökké.